

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhisto-
risch Genootschap Landgraaf

Maart 1993

nr. 1

9de Jaargang.

MONUMENTEN

Een monument is behalve in de betekenis van een gedenkteken het tastbaar overblijfsel van vroegere cultuur, kunst, nijverheid of wetenschap bepaald uit een oogpunt van conservering.

Als we rondlopen binnen onze gemeente Landgraaf dan valt op dat er in Schaesberg en Nieuwenhagen vrijwel niets is overgebleven. In Schaesberg is onder meer het schepenhuis aan de Hoofdstraat zonder meer verdwenen omdat het in de weg stond. Beter is het in Ubach over Worms en Rimborg is zelfs een beschermd dorpsgezicht.

Het kasteel Schaesberg was in 1890 nog vrijwel intact, alhoewel het toen al sedert decennia vrijwel niet bewoond werd. Het was volgens de nu nog bestaande tekeningen een juweel. Nu is er niets meer over dan een treurige ruïne. De dichter Werumeus Buning beschrijft het nog in de dertiger jaren. Toen was het kasteel al in verval, alleen de U-vormige boerenhoeve met mooie poort zag er nog gaaf uit.

De poort is ingestort in het begin van de zestiger jaren en kort daarop heeft de boer die er woonde het gebouw verlaten. De boerderij was toen eigendom van de gemeente Heerlen en de kasteelruïne was van de gemeente Schaesberg. Kort daarop kwamen de bulldozers en ruimden de boerderij op waarbij een groot deel van de oude stenen verdwenen en als bakstenen weer gebruikt zijn bij de bouw van de villa van Melchior in Lanaken (België). Het kasteel eigendom van de gemeente Landgraaf, die het volgens de verhalen voor een symbolisch bedrag van f.1,-- gekocht zou hebben van de Oranje Nassau-mijnen met daaraan verbonden de voorwaarde dat het kasteel niet herbouwd zou mogen worden omdat anders de mijnschade nog door de Oranje Nassau vergoed

zou moeten worden.

Men ziet hoe in de zestiger jaren de politiek over ons cultuurbezit waakte.

De Kakertshof, al in 1381 genoemd in de leenregisters van het Leenhof van Valkenburg, en helaas nooit onder monumentenzorg geplaatst, waarschijnlijk omdat er al te veel aan veranderd was. De huidige boerderij dateert uit de 18de eeuw en is in 1991 vrijwel geheel afgebroken. Alleen het huis uit 1856 is blijven staan. Op de plaats van de boerderij zijn vele woningen en appartementen verschenen. Het is waarschijnlijk heel knus wonen maar heeft behalve de vorm niets meer met de oude Kakertshof te maken. De muren zijn allen afgebroken en het dakskelet is, voor zover nog aanwezig naar Ubach over Worms verhuisd waar het mogelijk bij een voorkomende restauratie nog gebruikt zal kunnen worden.

In Schaesberg is niet veel meer aan monumenten over. Alleen het kasteel Strijthagen met de nabij gelegen boerderij is gerestaureerd.

Helaas heeft het kasteel tot op heden geen duidelijke functie. Het staat er en is niet in gebruik.

Men moet niet vergeten dat in het kader van de Monumenten Inventarisatie Project (M.I.P.) uit de periode 1850 tot 1940 zo'n 165.000 gebouwen en 650 gebieden van bijzondere waarde worden geïnventariseerd in Nederland waar naar schatting 10% tot monument worden verklaard. Misschien dat dat nog wat monumenten in Landgraaf oplevert. Ik denk daarbij zeker ook aan de oorspronkelijke mijnwerkerswoningen waarvan een aantal in de gemeente Heerlen op de grens met de gemeente Landgraaf heel aardig gerestaureerd zijn.

In de N.R.C. van 5 febr. 1993 wordt uitvoerig ingegaan op alle aspecten van de monumentenzorg.

De zorg van monumenten heeft zich in Nederland en zeker ook in Limburg, de goede uitzonderingen daargelaten zoals b.v. het Stokstraatkwartier in Maastricht, altijd afgespeeld in een klimaat van onverschilligheid. Het verleden wordt vaak hinderlijk ervaren door architecten, projectontwikkelaars en door politici. Soms wordt ook alleen de buitenkant gerestaureerd. Men spreekt dan van façade restauratie waarbij alleen de vorm is blijven bestaan. En dat is toch een soort van vervalsing. Zeker we leven in een wereld waar de regel geldt "van het stof tot het stof", hetgeen betekent dat alles op den duur tot het stof zal wederkeren. Dat neemt echter niet weg dat we

ons cultuurbezit zo goed mogelijk moeten blijven beheren.

Hoe moet het gaan in Nederland met zijn 60.000 monumenten en zijn beschermde stads- en dorpsgezichten. Volgens het huidige tijdsbeeld zal monumentenzorg de z.g. economische dynamiek niet in de weg mogen staan en dat is niet alleen jammer maar ook onaanvaardbaar. Het totale monumentenbudget op de begroting van het ministerie van W.V.C. is tussen 1980 en 1993 gedaald van 226 tot 129 miljoen met een prognose voor 1996 van 96 miljoen.

De nieuwe monumentenwet van 1988 heeft de belangrijkste verantwoordelijkheden op de gemeenten overgedragen. Zij moeten beslissen over de plaatsing op de monumentenlijst, zij moeten de prioriteiten leggen bij het toekennen van subsidies.. Subsidies zullen mogelijk in de eerste plaats gaan over gemeentelijke objecten en dan zullen particulieren het nakijken hebben.

Het monumentenbewustzijn drijft in Nederland voor het grootste deel op particulieren.

Behalve de restauratie is het onderhoud van monumenten van groot belang en dat is vaak het ondergeschoven kind. Het is ook een stuk minder spectaculair dan restauratie.

Ieder gemeentebestuur is aan zijn burgers verplicht in de monumentenzorg een visie te ontwikkelen. Doen zij dat niet, dan is de toekomst verval en vervalsing. Onze heenkundevereniging heeft in de aanwijzing en instandhouding van monumenten een duidelijke taak. Er is in de gemeente Landgraaf een ambtenaar aangesteld die zich bezig houdt met de inventarisatie van ons cultuurbezit. Maar dat is natuurlijk niet voldoende. Er moet een gemeentelijke commissie in Landgraaf komen die zich met deze inventarisatie gaat bezighouden en in die commissie moeten natuurlijk alleen maar mensen zitten met een hoog zedelijk besef voor culturele waarden. Uiteindelijk moet natuurlijk B & W, alsmede de gemeenteraad de beslissingen nemen. Maar de gemeentelijke monumentencommissie moet de voorstellen doen. Wij als heenkundevereniging zijn natuurlijk gaarne bereid ons voor deze taak in te zetten.

O.S.Kuy1.

GYMNASTIEK

Hoe en waar werd gymnastiek uitgevonden?

In vorige uitgaven van ons Bulletin werden het beugelen en het kegelen als oude sporten bekeken. Na deze balsporten willen we de gymnastiek als sport bekijken welke hier naast voetballen en wielrennen beoefend wordt.

Nu wordt in Landgraaf de gymnastiek in diverse verenigingen bedreven. Als eerste noemen we Olympia uit Nieuwenhagen, opgericht in 1907.

De huidige beoefening is beduidend meer gespecialiseerd dan voorheen. Was het oorspronkelijk de bedoeling het maken van lichaamsbewegingen welke buiten het alledaagse vielen om zo te komen tot een sterke en geoefende body. Liefst moest men aan zijn lopen en uitstraling kunnen zien dat iemand deze sport bedreef.

Tegenwoordig is sport opgedeeld in een X aantal disciplines om te komen tot de top in het gekozen onderdeel. Soms wordt naast de nodige training de medische wetenschap er bij gehaald om tot een grotere prestatie te komen.

Gaan we terug naar de oorsprong, dan moet men de Duitse pedagoog Johan Friedrich Ludwig Christoph Jahn (geb. in Lanz op 11 aug. 1778 en overleden te Freiburg 16 okt 1852) zien als eerste oprichter van een "Turnverein"

De vrije oefening als voorbeeld.

Volgens het vroegste voorbeeld van het Berlijns opvoedings en opleidings instituut, ingesteld door Keurvorst Friedrich I (1705) werd de jonge adel naast het staatsbestuur eveneens het exerceren, ruitrij, vechtsport en dansen bijgebracht. Zelfs biljarten werd later een onderdeel.

Dit instituut werd in 1765 door de "école militaire" Friedrich II vervangen, waaruit de latere kadettenschool aan de Breitenstrasse is overgebleven. In deze Berlijnse "leibesübungen" zag men wel iets want de gymnasia bestede er eveneens de nodige aandacht aan. Dit zeer zeker tot opvoeding van het uit de hand lopende jeugd-gedrag in de vorm van drank en tabak gebruik.

Pruisen in het begin 19de eeuw.

Rond 1800 leefde ca. 80 % der Pruisische bevolking op en van de landbouw (al dan niet afhankelijk van de Leenheren) Tijdens de bezetting door Frankrijk onder Napoleon Bonaparte (1806) kwam er een einde aan deze hegemonie en begonnen de Pruisische reformaten ondanks de tegenstand van de Adel en Hofkringen.

Deze Napoleontische heerschappij ontwikkelde zich later in een patriotische bevrijdingsbeweging die uiteindelijk aan Frankrijks nederlaag ten grondslag ligt.

Turnvater Jahn.

In dit nationaal bewustzijn zag Jahn de mogelijkheid om voor het brede volk te streven naar een gezonde geest in een gezond lichaam. Deze Turnvater Jahn begon na de Franse overwinning op Pruisen (1806) een actie tot verheffing van het vernederde Duitse volk. Hij trachtte de Duitse jeugd via lichaamsbeweging en oefeningen op nationalistische wijze sterk te maken tegen de opkomende buitenlandse invloeden. Om te komen tot een algemene deelname aan zijn oefeningen begon Jahn in het park "Haserheide" te Berlijn met het trimmen voor iedereen.

Zijn opvoedingsideaal orienteerde zich aan het Franse "galant homme" volgens een wetenschappelijke opleiding en aristokratische levenswijze.

Waren voorheen al deze buitenoefeningen slechts voor de adel of kadetten weggelegd, nu verzamelde Jahn op woensdag en zaterdagmiddag de jeugdigen om naast onderwijs hen tevens bezig te houden met sport en spel.

Was oorspronkelijk stormloop, roverspel en zaklopen aan de orde, later ontwikkelde het zich tevens in zwemmen, touwklimmen, kogelstoten, enz. Later werden door Jahn de toestellen paard en brug ontwikkeld. Om de kosten te dekken van materiaal en toestel werd van de deelnemers een kleine vergoeding gevraagd, dit als voorloper op het verenigingswezen en contributie. Minder bedeelden mochten op kosten van anderen eveneens meedoen met de "ledenmarken" die uitgegeven werden (donatie).

Jahn gaf er de voorkeur aan dat zij die meededen aan zijn oefenstof gelijk gekleed waren in een grijs lin-

nen jasje en broek van soepele, goedkope, buitenlandse stof zodat het voor zowel rijk als arm mogelijk was dit aan te schaffen.

Tijdens zijn oefenmiddagen werd zondermeer verboden het gebruik van allerlei snoep of genotmiddelen zoals tabak of jenever. De enige voeding op de gymnastiekplaats mocht bestaan uit brood, zout en helder bronwater.

Het op en afmarcheren gold reeds als oefenstof in het gaan, lopen, springen, gooien en dragen, welke als kostenloze oefeningen overal te bezigen waren. Naast Jahn waren diverse persoonlijkheden gecharmeerd in het zich snel uitbreiden van deze tak van sport en spel beweging. In 1816 verscheen reeds het eerste boekje over de Deutsche Turnkunst en het inrichten van een gymplaats met toestellen.

Zeer zeker aan de Generaaldirecteur en dichter Johan J.W. Bonemann heeft Jahn te danken dat zijn beweging rond 1814 stilzwijgend geduld werd en zelfs in geringe mate gesubsidieerd. Wat Jahn niet voorzag was dat politieke infiltranten gebruik maakten van zijn goede opvoedingsmethoden. Verschillende organisaties met andere bedoelingen zoals een "Lezend en schietgezelschap", de "Reimerrscher kreis" en de "Fechtboden gesellschaft" veelal bestaande uit studenten, werden lid.

Ook de landelijke organisatie van patriotische groeperingen genaamd de "Tugendbund" (ca 80 verenigingen) in Pruisen werden lid.

Men begon reeds te denken aan een Olympische discipline voor gymnastiek in de vorm van: worstelen, ver- en hoogspringen, lopen, klimmen en gewichtsheffen.

De medische wetenschap e.a. zagen een gevaar en lieten door de Berlijnse Professor Wadzeck, in het "Berinischer Wöchentblatt für gebildeten Bürger und denkende Landmann" in 1817 een medisch bericht opnemen over de waarde en onwaarde van het turnen. De volgende argumenten meende Wadzeck in zijn praktijk te hebben waargenomen o.a. hart en vaat missvormingen, hersen en ruggemerg beschadegingen met zwakzinnigheid ten gevolge en lichamelijke misvormingen.

Verontrust liet de Pruisische regering door Medizinalrat Ludwig E. von Koenen een onderzoek doen in juni 1817. In september 1817 komt reeds een tegenbericht onder de titel:

"Leben und turnen, turnen und leben, waarin het gehele medische rapport van Wadzeck wordt afgewezen. Voor de gymnsport veel gevaarlijker zijnde voornoemde infiltranten bewegingen die tijdens het octoberfeest 1817 overgingen tot het openlijk "Boekverbranden van onduitse boeken" op 18 oct. De regeringen van Pruisen, Oostenrijk en van andere staten zagen hierin een ophanden zijnde uitbreiding der Teutonomie. De werkzaamheden van Jahn met zijn propagandisten E.M.Ardt en J.G.Fichte in het organiseren van turnfeesten werden langzamerhand als staatsgevaarlijk ingeschat. Alle ondeugden werden nu de turner aangerekend. Toen nu een student, tevens gymnast, Karl Sand de Russische afgezant August von Kotzebue in Mannhein (1819) doodstak, was de maat vol. Uit voorzorg laat men de Haserheide sluiten en geen oefeningen meer toe en verbiedt verdere toegang tot de toestellen. Maar de drang naar de gymnsport evenals de samenscholing blijft. Een steeds sterker wordende "demagogen" vervolging resulteert in de opsluiting van Jahn op 14 juli 1819, met een veroordeling van twee jaar vestingstraf.

De Turnsperre duurde van 1820 tot 1842.

Eerst later zouden de nationaal socialistischen zich op zijn extreem nationalistische ideeën beroepen. Als voorvechter tot de Turnsport in algemene zin en ontwerper van rekstok en brug als sporttoestel heeft men in Berlijn in het park Haserheide een standbeeld opgericht. Dit met eveneens een eigen geschiedenis. Voor de ontwikkeling van het Rhönrade als voorname-lijk Duits toestel en ontwikkeld in 1925 door Otto Flick staat een monument te Schönaau in het Rhön gebied.

De beoefening van de gymnsport in Limburg en vooral in onze streek ging eveneens niet van een leien dak. Dit mede door invloed van kerk en overheid.

Deze perikelen behoren echter tot het verleden.

Geraadplaagd:

Winkler Prins

H.Rade.

Berliner Forum 6/86

H.B. Die Rhön.

DE STEENZAAGER.

Al met 'er tyd Aan 't end der stryd.

Patienswerk, gestadig aan,
 Komt eind'lyk noch wel eens gedaan:
 O Zwaare steen van 's levens tyden!
 De dag en nacht haalt heen en weer,
 Do zang des tyds zinkt stadig neêr,
 Tot dat zich ziel en lichaam scheiden.

DE STEENHOUWER.

Hoewel verspreid, Nochtans bereid.

De steenen worden vast behouwen,
 Om 't machtig huis medo op te bouwen;
 Gelyk des Heeren Jezus work,
 De steenen, hier en daar gelegden,
 Bereid, en vlyt, en schijft ter degen,
 Tot opstal van zyn eeuw'go kerk.

DE POTTEBAKKER.

*Draag in uw vat van aarde
Een schat van meerder waarde.*

Het aarde vat, van leem gemaakt,
Gaat heen en weer, om dienst te geeven,
Zo lange tot het stukken raakt:
Gelyk het brosse mens'lyk leven,
Een aarde vat, naar 't zien'lyk deel,
Is 't anders wel, de breuk word heel.

10

DE TICHELAAR.

De godsdiensst maakt ons vry. Van Satans slaaverny.

Gelyk als Izr'el van te vooren
Den tichel bouwde in dienstbaarheid,
Zo word de mens ook slaafs gebooren:
En wurmt in 't leem van deezen tyd:
Maar al die 't lust dien word van Gode
Genade en vryheid aangeboden.

SCHAESBERG tijdens de Belg.opstand.

De Belgische opstand (1830-1839) kwam niet uit de lucht vallen. Vooral het gevolg van het verschil in opvattingen tussen Noord en Zuid bleef het Limburgse toch grotendeels buiten de onmiddellijke aanleiding tot een scheuring.

Wanneer in 1830 de Belgen een nieuwe staat oprichten, voegen de Limburgse gemeenten, met uitzondering van Maastricht, waar een Nederlands garnizoen lag, zich bijna vanzelfsprekend bij de Belgische staat.

Limburg nam als Belgische provincie deel aan het congres dat nog in november 1830 in Brussel besloot tot de onafhankelijkheid van België.

De Schaesbergse burgemeester van Lommessen van Strijthagen sluit zich enthousiast met zijn gemeente bij de opstand aan. Na de onderhandelingen over de voorwaarden in 1831, waarbij de Hollanders een verdeling van Limburg en Luxemburg niet accepteren, vraagt de Belgische regering een eed van trouw van de notabelen. Alle notabelen uit de gemeente, op onderwijzer Consten na, verklaren zich eind augustus trouw aan de Belgische regering en koning.

Intussen zijn begin augustus de Hollanders tot de aanval overgegaan met hun roemruchte tiendaagse veldtocht.

Pastoor Bursgens, van 1821 tot 1865 pastoor in Schaesberg, ontkomt niet aan de stellingname en legt als voorzitter van het Burgerlijk Armenbestuur de eed van trouw eveneens af.

De problemen die dit soort eden voor zijn voorgangers tijdens de Franse overheersing hadden betekend, zullen hem beslist door het hoofd zijn geschoten.

De dorpelingen zullen nauwelijks verrast zijn geweest door de zoveelste wisseling van regime in nog geen vijftig jaar tijd.

De historische verbondenheid met de Zuidelijke Nederlanden was evident. Er kan in geen geval worden gesproken van bereidheid tot vechten om de band met het Noord-Nederlandse Koninkrijk te behouden. De priesters hielden zich meestal op de vlakte. Zo weten we van Paredis, de latere Bisschop van Roermond, toen nog pastoor aldaar, dat hij geen Te Deum zong op de verjaardag van koning Willem I, maar evenmin op die van de Belgische koning Leopold I.

De priesters die zich onder de Hollandse Willem nog

bezig hielden met het organiseren van zoveel mogelijk missen en gebedsdiensten en katechismus geven voor de lagere school, kregen bij de nieuwe Belgische grondwet van 1831 de mogelijkheid om veel vrijer op te treden dan voorheen. Met name de kans om godsdienstige verenigingen op te richten grepen ze aan om hun mensen in groepsverband bijeen te brengen tot verdieping van hun geloofskennis en beleving / tot aktivering van sociale /en akties. Pastoor Bursgens richtte zo in 1837 de Aloysius vereniging op; ongehuwde jongens en mannen, die de hemel droegen in de processie. Dat was uiteraard niet hun enige bezigheid. Ook deze vereniging heeft het uitgehouden tot in de vijftiger jaren van de twintigste eeuw en is toen geruisloos uitgestorven.

Ten lange leste accepteerde koning Willem I in 1839 de splitsing van Limburg en Luxemburg, zoals voorgesteld door de grote mogendheden.

Voor ons gebied betekende dat een opnieuw opnemen in de Noord-Nederlandse staat. Een ontwikkeling waarmee veel Limburgers zich geenszins konden verenigen.

Er kwamen vele protesten o.a. van het Schaesbergse gemeentebestuur en 118 ingezetenen, maar er was geen ontkomen aan.

Er volgden verstandigerwijs geen vergeldingsmaatregelen van de Nederlandse regering.

F.G.W.J. Rongen

Bron: Geloven in Schaesberg, een beknopt overzicht van de geschiedenis van Schaesberg en vooral van zijn kerkgemeenschap 1700-1975 door kapl. Fr. J. M. Wiertz.

SCHOENEN

Wij ontvingen van een onzer leden onderstaand artikel
Hij las het in INFO uit midden Limburg.

Al in de oudste tijden heeft de mens zijn voeten en zijn voetzool beschermd tegen hitte en kou. In een warm klimaat is het de sandaal die gedragen werd, een plank met een knop tussen de eerste en tweede teen. In enkele andere landen is het een rieten zool met een vlechtwerk van riet over de voet. In Midden Amerika neemt men de gelooide huid van buffels wat rondom de voet wordt vastgemaakt.

In een koud klimaat draagt men de opank. Dit gelooide leer werd om de voet gevouwen en met riemen rondom de voet en been vastgemaakt. Het voordeel van de opank is dat men de voet en het been kan verwarmen door deze te bekleden met huidenvellen. Heden ten dage kan men deze voet- en beenbekleding bij verschillende klederdrachten nog bewonderen. Al dit schoeisel werd zelf gemaakt.

Er is weinig bekend van het schoeisel dat de eerste 8 eeuwen gedragen werd. De Fransen en Spanjaarden willen ons doen geloven dat de zgn. espadrilles gedragen werden in die periode. Deze linnen schoen met touwzolen worden heden ten dage in Zuid-Frankrijk en Spanje veel gedragen. In de Middeleeuwen zien wij dat het schoenen dragen een grote luxe werd. Omstreeks 1100 zijn de schoenen gekleurd en gemaakt van verguld leer, zijde en satijn en versierd met edelstenen. Ca. 1300 wordt er gebruik gemaakt bij het maken van schoenen van een leest. In Nederland werd de eerste schoenmakersgilde in 1260 opgericht. De gilden zien er op toe dat het geleverde de toets der kritiek kan doorstaan. Verder regelen zij de gezamenlijke inkoop van het benodigde materiaal en het aannemen van leerjongens.

Rond 1580 werd een schoen gemaakt waar een hak onder geplaatst werd. Deze hoefvormige schoen is te bewonderen in museum Cliny te Parijs. Deze hakken werden onder de schoen geplaatst om een kunstmatige verlenging van de benen te krijgen. Koning Hendrik III van Frankrijk wordt afgebeeld met hoge hakken. In het begin werd deze hak practisch niet gedragen. De hakken ziet men onder de schoenen van 1600 tot 1800 en vanaf 1860 tot heden. In het begin wist men met hakken niet goed raad, soms werd hij onder de bal van de schoen geplaatst.

Het is een hele kunst geweest om op deze schoenen te lopen. Rond 1750 beleven de schoenmakers gouden jaren. De schoen wordt een luxe artikel. Parijs geeft de toon aan. De voet wordt in de schoen gewrongen en men loopt met pijnlijke voeten. In de tweede helft van de 19de eeuw komt 'n omwenteling. Was het voordien zo dat de schoen gemaakt werd over een rechte leest, (er was geen verschil voor de rechter en linker voet). Men bedenkt plotseling dat de mens een rechter en een linker voet heeft en dat schoenen ook sierlijk kunnen zijn zonder al te veel pijn. Omstreeks 1870 doet de kromme leest zijn intrede. Deze doorbraak om te komen tot schoenen voor de linker en rechter voet wordt door de vrouwen niet geaccepteerd.

Het was traditie geworden dat de schoen pijn deed. /gepaard
De met veel ophef/gaande intrede van de kromme leest verdwijnt als zijnde onnodig. Het heeft tot ca 1890 geduurd alvorens hij terug was en het was Hermann von Mayer die de lijn aangaf voor de lengteas. Hij tekende een lijn vertrekkend vanuit het midden van de hiel en zo naar de grote teen toe. Zo ontstond de nu nog bekende meyerse leest.

Door de vele onderzoeken is er op het gebied van de leestenbouw veel veranderd. Schoenen worden nu in verschillende wijdtmaten geleverd. De Nederlandsche schoenindustrie heeft veel aan deze verbeteringen bijgedragen; maar het is ook dezelfde schoenindustrie die, door het ontbreken van research met sluiting bedreigd wordt.

Het is een foute gedachte om te veronderstellen dat de schoen zoals die thans aan het publiek wordt aangeboden het maximum aan pasvorm **blijft**.

J.Engelen.

MARKANTE GEBEURTENISSEN IN DE REGISTERS VAN DE LANDGRAAFSE BURGERLIJKE STAND

De Sectie Genealogie van ons OCGL heeft geruime tijd geleden besloten de tanden te zetten in een gigantische klus: het 'klapperen' van de Landgraafse Burgerlijke Stand. Geboortes, overlijdens en huwelijken uit de periode 1796 tot 1912, zoals die voorkomen in de betreffende registers van de voormalige gemeenten Nieuwenhagen, Rimburch, Schaesberg en Ubach over Worms zullen binnen afzienbare tijd alfabetisch gerangschikt in boekvorm verschijnen. Met het oog op de omvang van het karwei mogen we echter de omschrijving 'afzienbare tijd' logischerwijs beschouwen als nogal uiterst rekbaar begrip. Het wordt een zaak van lange adem. Maar het stelletje volhardende getrouwen onder leiding van coördinator Harry Heughen zal echter ongetwijfeld erin slagen deze klus tot een aanvaardbaar einde te brengen.

Bij het doornemen van de registers stuiten we op een aantal markante gebeurtenissen, die alleszins de moeite waard lijken om boven de min of meer alledaagse eentonigheid uitgetild te worden.

Drieling

Drielingen worden er niet zo vaak geboren. Het feit op zich is dus al vermeldenswaard genoeg. Maar als iets dergelijks zich afspeelt op de drempel van een eeuwwisseling, dan mogen we best wel spreken van een bijzonder feit.

Welnu, precies op Nieuwjaarsdag van het jaar 1800, 'uitgerekend'(..?) op de eerste dag van de splinternieuwe 19e eeuw *1), aanschouwden de drie kinderen Jean Henri, Marie Gertrude en Marie Anne het levenslicht ten huize van van de 'journalier' (dagloner) Jean Guillaume Schepers en zijn huisvrouw Marie Elisabeth Putmans aan de tegenwoordige Rôtscherweg te Nieuwenhagen. Deze redelijk exacte plaatsbepaling is mogelijk dank zij de in 1796 samengestelde bevolkingslijst *2), waarin we dit gezin aantreffen op 'Neuwenhaagender Rotte 43': 'Frans Wilm Schepers, schneider,

en Maria Elisabeth Poetmans'. Ze hadden een kinderrijk gezin, want in 1796 hadden zij reeds zes kinderen. Uit het voorgaande valt tevens op de maken, dat Willem Schepers zijn gezin niet kon onderhouden met zijn kleermakerswerk alleen, maar dat hij daarnaast ook als dagloner aan het werk moest. Allesbehalve een vetpot derhalve.

In onze tijd van geavanceerde medische verzorging kunnen wij ons nog maar moeilijk voorstellen wat de geboorte van een drieling destijds in dit eenvoudige gezin en ook in de nabuurschap teweeg gebracht moet hebben. Natuurlijk, couveuses waren er nog niet. De levenskansen van de kleine mensjes waren al bij voorbaat tot een absoluut minimum gereduceerd. Het is derhalve bijna 'doodgewoon' te noemen dat Willem Schepers drie dagen later opnieuw ten huize van de agent municipal Jean Joseph Keijbetz verscheen om drie overlijdensaktes te laten opmaken. Achter de droge papieren feiten gaat meestal een treurig stuk keiharde werkelijkheid schuil.

Kindersterfte

Mede door gebrek aan medisch vermogen was de kindersterfte hoog in die dagen. Ondanks de grote gezinnen was het geboorteoverschot gering.

In 1796 telde Nieuwenhagen 869 inwoners. In de jaren 1799-1812 was er een geboorteoverschot van 48...! Gemiddeld vier per jaar. Van de 348 borelingen stierven er liefst 121 voor hun 12e levensjaar. De meesten van hen in de jaren 1809-1811, waarin een op de vijf zuigelingen overleden.

Het valt aan te nemen dat er eind augustus 1809 een vreselijke epidemie uitbrak, waarvan binnen 11 maanden 41 kinderen het slachtoffer werden. Ook de sterfte onder de volwassenen vertoonde in deze tijd een hoge piek. Zo verloor Bartholomeus Kessels in een week zijn vrouw Maria Elisabeth Kreutzer en twee zoontjes van 5 jaar en 11 maanden oud.

Overlijdensaangifte door overledenen...

In het midden van de vorige eeuw was Nieuwenhagen een gemeenteschrijver rijk, die met zijn inschrijvingen meermalen op verwarrende wijze de plank mis placht te slaan.

Op 2 augustus 1846 noteerde hij dat Simoenis Pelzer uit de Dorpstraat als 'man van de overledene' aangifte

deed van het overlijden van Catharina Borghans, 'wedewe van den eersten deklaratant'... Hoe het mogelijk is om bij leven en welzijn de man te zijn van je eigen weduwe, daar zijn we anderhalve eeuw later nog steeds niet uit...! Toch bleef deze constructie niet uniek, want vier maanden later op 'den vijftienden Ditcember' trof Johannes Pieter Savelsberg van 'Bovens Nieuwenhagen' eveneens eenzelfde lot, toen ook diens overleden echtgenote 'Maria Catharina Josepha Pelzer, werklievesche' als zijn 'Witduwe' aangemerkt werd... Waarmee ten overvloede aangetoond, dat nog lang niet alles wat zwart op wit staat ook echt waar hoeft te zijn...

May Quaedflieg,
Sectie Genealogie en Streekgeschiedenis.

* NOTEN

- 1) Gemeentearchief Landgraaf, B.S. Nieuwenhagen, 11 Nivose An VIII.
- 2) OGL, Sectie Genealogie, 'De Franse Volkstelling van 1796' (1989); welk huis destijds werd aangeduid met 'Neuwenhaagender Rotte 43' is nog niet geheel zeker. Het ligt voor de hand, dat dit het huidige - in 1899 verbouwde - huis Spiertz was (nummer 31). Aangezien het echter niet valt uit te sluiten, dat dit ooit één geheel vormde met het huidige pand Rötcherweg 33 (Quaedflieg-Baur) zou ook het vroeger achter het pand nummer 29 gelegen huisje het domicilie van de familie Schepers hebben kunnen zijn.

V E R T E L .

VERTEL ins get vâ vreugertiehd,
Ee leëvensverhaal, de keenger.
Roop alles ins òp oane sjpieht
Truuk, en besjrief ins diej deenger
En liëver ze uëver, hiël sjnel
Lot gidderinne geneten.....VERTEL;

Mariet Henssen.

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhisto-
risch Genootschap Landgraaf

Juni 1993.

nr. 2.

9de Jaargang

VAKANTIE

Het is weer zo ver, de vakantiemaanden zijn begonnen.

We gaan weer een onbezorgde (vakantie) tijd tegemoet. Het is maar goed dat onze vakantie niet die hele vakantiemaanden duurt, want dan waren de vele zorgen die we maken om de vakantie te doen slagen zo groot dat ze niet te overzien waren.

Maar ook met 1, 2 of 3 weken zijn we al tevreden, zeker als we dit dan enkele malen per jaar kunnen herhalen.

Maar ik wil niet over vakantie praten, neen ik wil vertellen over de tijd na de vakantie.

Gedurende de maanden juli en augustus willen we ieder lid met rust laten maar daarna gaan we jullie weer lastig vallen met ons "Winterprogramma" en wij hopen dat jullie dat ook wel eens leuk zullen vinden. Wij willen in de maand september weer starten met onze DERDE DINSDAG in de maand. Het vorige seizoen is dat geen groot succes geweest. En nu willen we best onze "eigen hand in onze eigen boezem steken" hoor. Het was niet altijd goed voorbereid en de bekendheid was ook niet erg groot. En dit willen wij nu gaan veranderen. Maar we verwachten wel een beetje hulp van jullie. Is er iemand die de een of andere suggestie heeft?. Maar denk er aan geen "Pannekoeken avond" daar is ons keukentje te klein voor, daar kunnen we een kopje koffie klaar (bruin) maken en er is een frisdrankje. Natuurlijk tegen een kleine vergoeding. Maar die is zo laag dat we tegen elk vakantieland kunnen concureren.

Nu zit ik weer in de vakantie. Mocht het zijn dat 't gedurende de vakantie eens een paar uurtjes regent, of dat U eens een minuut of tien zit te rusten of van vermoeidheid niet direct in slaap valt of zo maar eens toevallig aan thuis denkt of dat er eens toevallig te binnen schiet of dat... Natuurlijk denkt U wel eens aan iets anders en als het dan iets voor ons is dan neemt U snel een kattebelletje en schrijft het op want in die omstandigheden vergeet U zo snel. En thuis gekomen van de te korte vakantie laat U dat

dan op de een of andere manier aan ons weten.
En dan krijgt U van ons in het Bulletin van september
een pracht programma van onze DERDE DINSDAG v.d.maand.

C.V.

AFSCHEID

15 juni namen wij op feestelijke wijze afscheid van
de drie bestuursleden:

Mevr. Ringens-Doveren en de heren Ringens en Kuyl.
Na een toespraak van de voorzitter, die de verdien-
sten van ieder memoreerde kregen zij elk een cadeau-
bon en mevr, Ringens vanzelfsprekend een boeket bloe-
men aangeboden. En met algemene instemming van de aan-
wezige leden werden zij tot ERE-LEDEN benoemd.
Dhr. Ringens, die momenteel in het ziekenhuis ver-
blijft, werd 's middags door twee bestuursleden be-
zocht en ook hij werd verrast met het ere-lidmaat-
schap.

Het werd een zeer gezellige, goed bezochte avond met
koffie en vlaai en daarna een gezellig samenzijn met
een drankje.

En dat het gezellig was blijkt uit het feit dat het
bijna 23.00 uur was toen de laatste vertrokken.
Jammer was het dat er meer leden ontbraken dan er aan-
wezig waren. Is er geen interesse??. De volgende keer
moet U toch ook eens komen.
Wij ontmoeten U graag persoonlijk.

M.N.

"DE PROEM SJIEK"

Wil men het cultuur-historisch overzicht van het tabaksverbruik nader bezien dan komt men tot een veelheid van mogelijkheden tot gebruik van dit genotmiddel. Veelzijdig is het gebruik waarmee of waarop. Naast de geschiedenis van de tabak (plant) en/of het medicinaal gebruik, volgt een voor en tegen van dit duivels of wonderkruid.

Na de aanvoer van de tabak volgt de verwerking en zeker in de laatste oorlog, een eigenteele verwerking. Omdat men van de tabak op diverse manieren trachtte te genieten moesten ook vele hulpmiddelen vervaardigd worden. Te beginnen met een pijp. Voor de Limburgse klei verwerkende bevolking geen onbekend onderwerp (in de archeologie hier wel bekend). Daarbij niet te vergeten de tabakspot en de lucifer (schwegelzöpper). Het vervaardigen van kleipijpen, een vakmanschap op zich, is voor de liefhebber aardig om zich in te verdiepen. Daarbij de eenvoudige tot zeer luxe tabakspotten voor in huis. Men had er eveneens behoefte aan om de tabak mee te nemen b.v. in buidels. Kostbare lederen exemplaren waren er en voor de minder bedeelden had men eigen gemaakte b.v. van een gedroogde varkensblaas.

Naast het vervaardigen van een pijp volgt een voor Nieuwenhagen geen onbekende bezigheid, het maken van sigaren, voordat de in papier verpakte tabak als sigaret een algemene bekendheid genoot. De fijne, verkruimelde tabak welke ontstond bij het verwerken van de gedroogde bladen, werd gebruikt voor het snuiven (het door de neus inhaleren van deze poeder. Later werd tabak tot poeder gewreven en gemengd met diverse sausen de in betere kringen bekende en geliefde "snuif".

Evenals nu was het vroeger eveneens verboden op sommige werkpunten te roken, zeker een sigaar of sigaret. Oogluikend werd toegestaan een pijp voorzien van een vonkenkap. Om de gloeiende as het uitvallen te verhinderen.

De hardstochtelijke tabaks gebruikers wisten hier wel raad mee en men ging over op het oorspronkelijk gebruik, door op de tabak te kauwen. (pruimen)

Tabak, een nieuw gewas.

Met de ontdekking van Amerika (ca 500 jaar geleden) werden vele nieuwe gewassen naar Europa overgebracht, b.v. mais, cacao, aardappel en de tabaksplant.

De indianen, die de bladeren van deze plant kauwden, rookten ze in gedroogde toestand in een gaffelvormige pijp die men "tabago" noemden. Dit roken had een tweeledig doel, n.l. als religieuze ceremonie bij het roken van de vredespijp en als geneesmiddel. Wie als eerste de plant in Europa kweekte is onbekend, maar een zekere Jean Nicot een Franse Ambassadeur zag de als sierplant gekweekte tabaksplant in Lissabon in 1560. Om zijn interesse in de nieuwe plant, met z'n heilzame werking, krijgt de plant later de naam "Nicotiana Tabacum".

Het nieuwe gewas verspreidde zich als tabaksplant razend snel over Europa en de gehele wereld.. Toch bleef het roken tot inde 16de eeuw een nieuwigheid. Men weet te verhalen dat men een zeeman in Barcelona in de kerker wierp die tabaksrook uit zijn neus blies, men dacht dat hij van den duivel bezeten was. De ontdekker van de Virginia "Sir Walter Raleigh, die het roken in Engeland populair maakte rookte de tabak uit een pijp. De toegesnelde dienstbode gooide een pint bier over hem uit omdat ze vermoedde dat de heer in brand stond. Vele van dergelijke voorvallen schijnen toendertijd te hebben plaatsgevonden.

Tabak als plant en het medicinaal gebruik.

Tabak (*Nicotiana tabacum*) behorende tot de nachtschade familie waarvan de bladeren nicotine bevatten, is een eenjarige plant. De giftige plant afkomstig uit Zuid-Amerika, werd en wordt ook in ons land gekweekt. De zameltijd is naarmate de bladeren zich ontwikkelen. Volwassen bladeren worden geplukt en snel gedroogd. Naar Indiaans gebruik werden de, eerst gekauwde, bladeren tabak op wonden gelegd en men veronderstelt dat dit de oudste vorm als een geneesmiddel is. Het is niet verwonderlijk dat men gezien de slechte sociale omstandigheden een genezende invloed zag in een aftreksel van het tabaksblad. Het scheen overal tegen te helpen van kiespijn tot koliek, van hoofdpijn tot open wonden, tegen schurft en luizen, Tegen dit laatste bespuit men ook nu nog planten met een tabaksaftreksel die door bladluizen aangetast zijn. Snuiftabak kan van nut zijn bij verkoudheid enz. Algemeen zou het de honger stillen, de hersenen reinigen en kommer en verdriet doen vergeten. Een en ander mag wel op waarheid berusten want men hoort vaak dat men enkele kilo's in gewicht is toe-

genomen nadat men gestopt is met roken.

De tabaksteelt.

De teelt en verwerking van het tabaksblad is vrij intensief. In grove lijnen het volgende:

Het zaad is erg fijn (1 gram bevat ca. 15000 zaadjes) en men teelt het voor om later uit te planten. Om tot een groot blad te komen worden de planten, eenmaal op hoogte getopt d.w.z. men knijpt de top uit de plant om verdere opwaartse groei te belemmeren. Dit komt dan de bladgrootte ten goede. Zijn de bladeren volwassen dan worden deze geplukt om hangend te drogen in een schuur en later te fermenteren. Hierna worden de niet geheel droge bladeren van de nerf ontdaan (snijden) en in bundels geknoopt. Het fermenteren van het niet geheel droge blad is een soort gistings of broeiproces om de bladeren om te zetten tot een voor consumptie geschikt tabaks-product.

Aan de door warmte omzetting der chemische stoffen kunnen reuk en/of smaakstoffen worden toegevoegd. Het uiteindelijk resultaat kan dan verwerkt worden tot tabaksartikelen in de vorm van pijptabak, sigaar, sigaret, pruimtabak of snuif.

Voorgaande sumiere omschrijving van teelt tot verwerking was voor velen onder ons voldoende om in oorlogstijd het tabaksgebruik op pijp te houden ondanks het gebrek aan distributie-bonnen.

Menig Limburgse achtertuin bracht de nodige tabaksplanten voort. De kennis van fermenteren was op of in de "mijn" een bijna dagelijks gesprek en bijna iedereen had zijn eigen geheim inzake het z.g. sausen tijdens het broeiproces. Toevoegingen van kamille, rabarber, suikerbiet- of wortelbladeren tijdens de gisting kwam voor naar eigen smaak. Daarna werden de tabaksbladeren opgerold en gesneden met een mes of eigengemaakt snijattribuut in de vorm van een "hakselmachine" in het klein.

Waren er mooie grotere bladeren bij dan waren er wel ex. sigarenmakers om als thuiswerkers een en ander te verwerken tot de vorm van een bolknak, carona, seniorita of cigarillos "spriet". De meeste tijd had deze "loofverbranding" meer weg van een Wilde Havana met de reuk van een brandende matras alwaar een kinderrijk gezin op geslapen had.

Het voordeel was, men had een eigen product gerookt-zonder bon, en er was geen vlieg meer in huis.

Proem sjiek.

Sjiek, sjiek, Proemesjiek
 Loat de breuj mar zauwele.
 Proem sjiek. Et bakke diek.
 'n Koempelmoel mot knauwele

Dit refrein uit "Witste nog koempel" geeft duidelijk aan dat de mijnwerker tijdens zijn werk het rookverbod verving door het kauwen van tabak. Bij sommigen was dit duidelijk zichtbaar aan een eenzijdig dikke wang, welke gevuld was met een behoorlijke prop tabak. Bij anderen was het weer te zien aan een sapstreep vanaf de mondhoek tot aan de kin.

Beiden genoten echter zichtbaar van hun PRUIM.

Reis-verhalen vertellen dat scheepsartsen aan zee-lieden tabaksbladeren voorschreven om scheurbuik te voorkomen. Nadien is kauwtabak ondergebracht onder het hoofd; genot middel, omdat men enkel voor het genoegen een pruimpje nam.

Voor het vervaardigen van kauwtabak gebruikte men voornamelijk vette (dikke) bladeren. waren de fabrikanten geheimzinnig omtrent hun gebruikte recepten zo weet men dat voor de smaak b.v. honing, kaneel, krenten en diverse soorten kruiden werden toegevoegd. Uit mijn eigen ondergrondse mijn-ervaring weet ik dat onze opzichter met de wetenschap van een moeilijk of groot karwei voor die dag bij de werkbespreking steeds een rolletje pruimtabak ter beschikking stelde hetwelk vooraf in cognac was gedompeld.

Een en ander is mij echter nooit goed bekomen en het was voor mij geenszins dorst lessend, want er kwam veel meer vocht uit mijn body dan ik vermeende in mij te hebben. Naar alle waarschijnlijkheid was ik echter niet de enige met deze kwaal.

Vele spuwden waar het maar uitkwam en de industrie zag er heil in om de "kwispeldoor" (spuwbakje) te introduceren voor huis of openbaar lokaal, Uitvoeringen in metaal, porcelein tot marmer toe waren en zijn in sommige landen nog heden in gebruik.

Vroeger was het voor velen niet vreemd om bij gebrek aan een spuibak of kwispeldoor de asla van de kachel of fornuis te gebruiken. Ook het openhaardvuur was een gemakkelijke plek om het overvloedig bijtend tabaksmondsap kwijt te raken. Dit laatste herinner ik mij maar al te goed van een welgestelde "heerboer" welke mij de drie voordelen van een open haard opsomde

1. de natuurlijke vlammeende gezelligheid in een kamer.
2. bijhet aanzitten, sfeervolle warmte.
3. het gemakkelijk kwijtraken van het mondsap, gepaard gaande met een heerlijk gesis.

Pruimtabak of "sjiekrölke" was voor de eigentelers geen onbekende, Een ieder fabriceerde iets naar eigen smaak.

Dit zelfffabriceren van alles en nog wat was, zeker in oorlogstijd bij gebrek aan koopwaar een ware hobby geworden.

Zelfs jenever stoken kwam van pas om bij het gebruik van een eigen product de beroerde omstandigheden voor een korte poos aan kant te zetten of te vergeten.

ha.er.

Geraadpleegd:

Drents Museum (Wolken van genot)

De Hollandse sigaar.

Tropen museum (500 jaar tabaks-cultuur)

DIALECT uitdrukkingen

vervolg.

Deë is zoe dóm, wie boeënesjtruë.

Doa han ich d'r duivel dra gezieë.

Deë ziet oeht, wie d'r labendige doeëd.

Noa die fenninge kans te fleute.

Ich ha gefioeëld van de pieng.

Deë wilt nit in d'r haam goa.

Doe bis nog nit langs Sjmit's bakkes.

Deë hat de heng verkieëd i hange.

Deë hat d'r haos vol d'rva.

Deë kan d'r haos nit vol krieghe.

Waat mar bis heem, da kries te ze:

Gesjwaamd, gepiezeld, versop, gesjtrieëld,

gerieëte, oehtgedruëgd, gefemp, gewatsjt.

of doe kries ing geloesjt!!!

DE VEENDER.

't Is ongezien, Doch 't kan geschien.

Van onder 't water word geheven
Een stof, om vuur en vlam te geeven,
Tot nut en tegenweer der kouw:
Zo moest de mens materi vissen
Van onder 's levens kommernissen,
Tot vreugd, die eeuwig gloriën zouw.

DE LYNMAKER.

Hecht uw gemoed Aan 't eeuwig goed.

De slym, uit de afgrond opgegeven,
Doet ons als lym aan de aarde kleeven,
Die wigtig zinkt ter hellewaart:
't Is iders tyd om los te scheuren,
En de aanhang Gods voor goed te keuren,
Dat 's een verheven hemelvaart.

DE BERGWERKER.

Hoe hoog van waarde, 't Is stof der aarde.

Al ligt het diep verdekt voor de oogen,

Noch zoekt de menselyke vlyt:

Zouw welbedachtheid dan niet poogen,

In deezen berg der zichtbaarheid,

Te graaven naar 't onzichtbaar wezen,

Een goud, en zilver, nooit volpreezen!

DE MUNTER.

*Het hert, verlicht met hemelschyn,
Begeert geen zak van geld te zyn.*

ô Munt van zilver, en van goud!

Wat zyt gy tot verderf van veelen,

Daar 't idel leven op vertrouwt,

Dat zich door uwe zucht laat steelen;

Maar 't hert, dat op zyn Schepper ziet,

En dient de vreemde Goden niet.

D'R GÓWWE OUWE TIED

Ich mó't gans deep
 in mien gedanke grave,
 vur mich wer trük te vinge
 in d'r "gówwe ouwe tied".
 Huij ich mich mar,
 vanaaf d'r daag
 dat ich koeët sjriehve
 al genoteerd
 wat wieëtesweëd;
 dan huij ich noe
 aan al die lüj
 die 't versjil
 van doe en hūj,...
 wie woeëd geleëf,
 wie woeëd gedach,
 geer wole wieëte,
 ins hoarfiehn oehtgelag.!

Mar, achteraaft gezieë, is d'r tied, woe-i meleëft
 "geweun". Óngemerkt verendert ummer get, in ós en
 um ós erum en noa verloop van tied, went me trük
 kiekt, verwóngert me zich, wie angesj alles is
 geweë en wie v'r, gans zónger 't ós bewós te zieë
 mit d'r tied zint mitgegange en wie ing gans anger
 leëfwelt óntsjtange is..sjtuksjke vur sjtuksjke
 en bietje vur bietje!

Aaf en tów weëde v'r ins wakker gesjód durch get
 gans bezóngesj, wat gepresteerd of oehtgevónge
 woeëd, mar dat woar noa gans kótte tied óch alwer
 "geweun".. Vinge viër de landing óp d'r mond nog
 get bezóngesj? Of likge v'r wakker van wer e nuj
 soat kompjoeter? 't Ka zoe gek nit zieë, wat v'r
 in de siedóng leëze, of aan d'r tillevizie zint,
 of mörge is 't alwer in ós leëvespatroeën i-ge-
 weëve!

Mar zoe aaf en tów sjton ich ins d'r bi-j sjtil
 dat de kinger, woeë ich oma va bin, toch gans
 angesj leëve, es wie ich, in mien jóng joare en
 da sjtel ich mich vuër, dat die ins, van d'r inne
 daag óp d'r angere zoe'n 70 joar in d'r tied trük
 woeëte gesjik...Lüj, die wie ich in d'r kreeg va
 14-18 of doavuër gebore zint, begriehpe drek, wat
 ich meen! Mar of viër deë ouwe tied óch ummer es
 "gówwe" ouwe tied kanne besjtempele, doa kan ich
 't gáár nit mit ins zieë.

Zoe gaar ich..zów gans raar óp mieng naas kiekke,
 wen ich wer leëve muët, eswie in mienge kinger-

tied!!

Romeinsche Villa

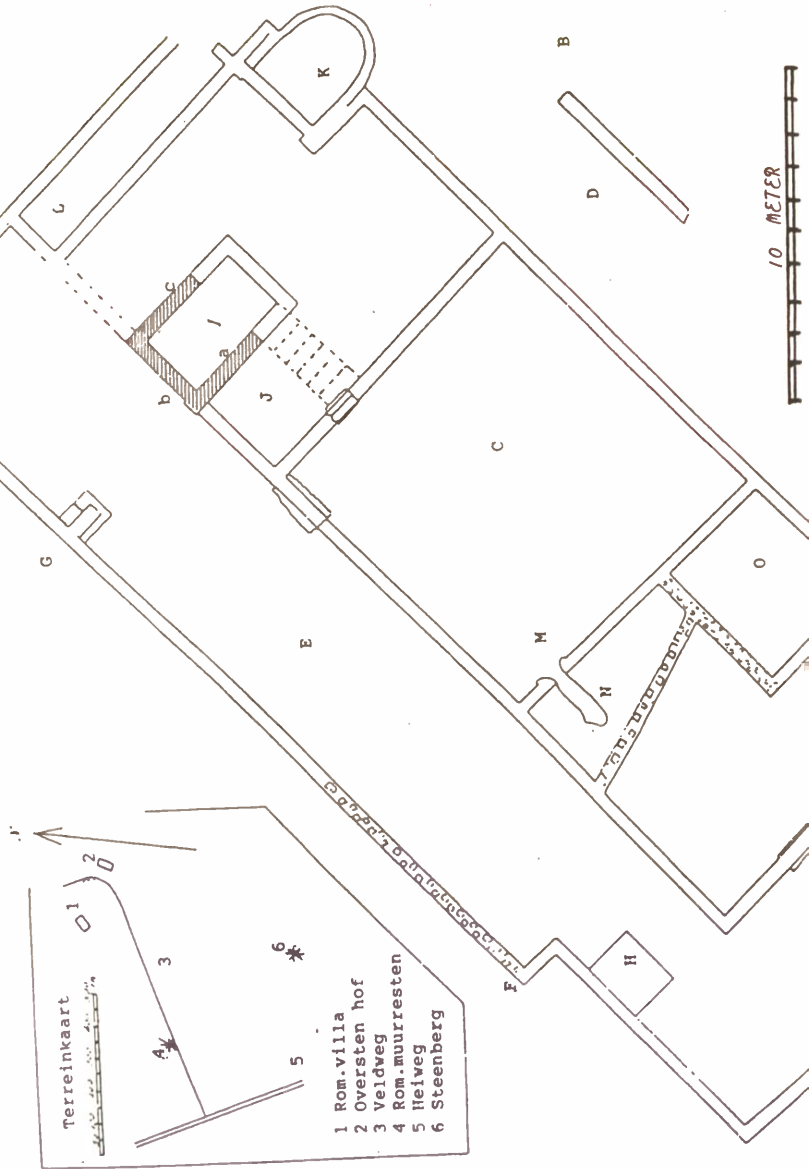
bij Overstenhof, Schaesberg.

In het zuidoostelijk gedeelte der gemeente Schaesberg, dicht bij den oorsprong der noordwaarts vlietende Streythagerbeek, ligt de groote hoeve Overstenhof, beschut door den vrij hoogen en steilen, met bosch begroeiden oostrand van 't beekdal. Van deze hoeve, in westelijke richting opklimmende, loopt een veldweg naar den Heiweg, die Schaesberg met Spekholzerheide verbindt. Even noordelijk van en evenwijdig met den veldweg vertoont het akkerland een zachte verhooging. 't Was op 't meest oostelijke punt van deze verhooging, slechts 150 M. verwijderd van Overstenhof en 140 M. van den genoemden veldweg, gemeten van 't groote houten draaihek (vauwere) der groote huisweide, dat de grondvesten van een Romeinsche ville werden blootgelegd.

Voor tal van jaren stond deze plek er door bekend, dat zij bij 't bebouwen van 't land veel breuksteen en bevatte. Ruim een halve eeuw geleden, zoo deelde men ons mede, is er eens terdege opruiming gehouden. De lastige breuksteen en stukken pannen werden met karren vol in den bij de hoeve gelegen vijver gestort. Voornamelijk echter in de laatste jaren, nu men in 't landbouwbedrijf ook in onze streken is overgegaan tot het moderne, diepe ploegen, hinderde bovengemelde plek weer zeer veel en kwamen voortdurend kalksteen en stukken van pannen voor den dag.

De in de buurt wonende Z.E. Heer pastoor H. Spierts te Terwinselen, wien dit ter oore kwam, begaf zich naar de steenige plaats en merkte aanstonds, dat de fragmenten afkomstig waren van Romeinsche pannen en aardewerk. Dr. W. Goossens, archi-

Rom.villa bij Overstenhof Schaesherg
Opgegraven 22 Juni - 15 Juli 1970

varis te Maastricht, die met de vondst op de hoogte gesteld werd, vermoedde, dat hier de fondamente van een Rom. villa of landhoeve in den grond verborgen lagen, een vermoeden, dat weldra bewaarheid zou worden.

Met toestemming van den heer H. Pijls, directeur der grondmaatschappij, die de hoeve heeft aangekocht en van den pachter der hoeve, den heer Jos. Quaedvlieg, werd in 't bijzijn van Dr. W. Goossens een aanvang gemaakt met de blootlegging der overblijfselen van 't lang verdwenen gebouw. Na een proefsleuf uitgedolven te hebben stiet de spade al spoedig op resten van grondmuren, die de verdere richting van 't graafwerk aangaven, of waarvan de sporen gezocht werden met behulp van 't spitse sondeer ijzer.

Laat ons hier inlasschen, dat de meeste vondsten, al zijn ze niet bijzonder rijk te noemen, te danken zijn aan de ijvervolle bemoeiingen en zelfs aan 't werkzaam deelnemen van den Z. E. H. pastoor H. Spierts. Ook wij verleenden onze medewerking.

Bij de geheele blootlegging bleek, dat er van de muren, behalve bij den kelder, weinig was overgebleven; van de binnenmuren, die er toch geweest moeten zijn, waren van vele zelfs de sporen verdwenen. De grondlagen zaten heel kort aan de tegenwoordige oppervlakte; de fundeeringen en muren waren soms minder, soms meer dan een $\frac{1}{2}$ M. breed. Het kwam ons voor, dat de hoogte, waarop de villa eens lag, in lateren tijd min of meer is afgegraven en de muurresten op vele plaatsen terdege zijn weggebroken of opgeruimd.

Na drie weken, van 22 Juni tot 13 Juli 1920, met twee werklieden gegraven te hebben, kregen we het onderstaande, weliswaar onvolledige beeld van den Romeinschen aanleg.

De landhoeve lag, evenals vele villae rusticae in de noordelijke Romeinsche wingewesten, in zuidoostelijke richting en niet ver verwijderd van den bovengenoemden veldweg.

Bij A en B kon niet gegraven worden, omdat op deze terreinen veldgewassen groeiden. Het geheele gebouw had een lengte van 35 M. en zal een breedte van 20 M. gehad hebben. Het materiaal, waarmede gebouwd was, tenminste van de resten der muren, die aangetroffen werden, bestond uit Kunraadschen

of Benzenraadschen kalksteen en uit kolenzandsteen uit het Wormdal, verbonden met mortel van kalk, zand en fijnkorrelig kiezel, terwijl in de grondlaag der muren zeer vaak losliggende groote, soms grillig gevormde kiezelsteenen zaten. Deze bouwwijze constateerden we ook vaak bij de gebouwen van Coriovalum, het Rom. Heerlen. Fondeeringen van vastgestampt kiezel waren er weinig.

C is het binnenhof, groot ongeveer 10×10 M. Om dit open binnenhof, dat ongeveer in 't midden lag van den geheelen aanleg, groepeerden zich een overdekte voor- en achterhal (E en D) en twee vleugels, bevattende de verschillende vertrekken der Rom. landhoeve. Deze bouwtrant, dien we nog grootendeels terugvinden bij de hedendaagsche hoeven in Zuid-Limburg en 't naburige België en Rijnland, zou een navolging zijn van 't bouwsysteem van 't oud-Romeinsche huis, waarvan zich de woonvertrekken schaarden om een open binnen- of lichtthof (atrium).

Van D, de voorhal (vestibulum), die 4 M. breed was, werd slechts een ongeveer 5 M. doorloopende, zwakke fundeering van kiezelsteenen aangetroffen, waarop een gedeelte van den voormuur moet gestaan hebben; voetstukken, 't zij van vastgestampt kiezel of van een grooten steen voor houten pijlers, waren er niet. Of de voorhal geflankeerd werd door twee vooruitspringende vierkante torenvormige vertrekken, konden we niet constateeren, omdat op de aangrenzende terreinen, waar deze gezocht moeten worden, veldgewassen stonden. Zeer vermoedelijk was er wel een oprit, die voorhal en binnenplaats verbond.

De achterhal E heeft zich niet over de geheele lengte der hoeve uitgestrekt. Hierop wijst de achtermuur, die in haar geheel niet recht doorloopt, maar bij F terugspringt; nochtans sporen van tusschenmuren vonden we niet, slechts bij G troffen we een klein stuk van een breeden muur aan. Zeer weinig fragmenten werden in de achterhal gevonden. Het niveauverschil tusschen voor- en achterhal bedroeg ongeveer 1 M.

Bij H was een vierkant gat van $2 \times 1\frac{1}{2}$ M. Op $1\frac{1}{4}$ M. diepte kwam het vaste leem. Het gat was gevuld met puin en asch, waarin zich bevond een bijna gave, platte boordpan, veel frag-

menten van platte en halfronde, van witte en roode pannen, fragmenten van een urn, rose van kleur, fragmentjes van deukbekers, een terra sigillata schoteltje met den stempel TRITVS, enkele glasscherven en roodwitte brokken van een vloer in testa contusa. Op den bodem van den kuil was een laag zwart puin van houtasch, die op een bruingeel zandlaagje rustte. Sporen van een muur konden in het gat niet geconstateerd worden. Er lag wel in twee hoeken een groote, vierkante zandsteen; vermoedelijk bevonden zich in de vier hoeken steenen, waarop palen stonden, die een dak steunden. Deze kuil is o.i., ook volgens de laag geel zand op den bodem, een soort keldertje geweest, misschien een bewaarplaats voor gewassen, die niet bestand waren tegen de winterkou.

In den oostelijken vleugel bij I werd de kelder blootgelegd, die van de binnenplaats door een trap van 1 M. breedte, bestaande uit 7 in 't leem uitgestoken treden, bereikt kon worden. We wijzen er terloops op, dat in verschillende in Z.-Limburg ontdekte Rom. kelders de trap uit 7 treden bestond. Waar de trap op het binnenhof uitkwam, was de muur zeer sterk en bestond uit groote blokken. De treden zijn zeer waarschijnlijk met planken bedekt geweest, die in zijbalken bevestigd waren; tenminste aan de twee zijwanden en op de treden waren brokken houtskool aanwezig. De keldermuren waren grootendeels tot in hun fondamenten weggebroken; aan de noordwestzijde in den kelder stonden nog drie stukken van muren a, b, c van 0.60 M., 2.03 M. en 0.90 M. lengte en van 60 tot 70 c.M. hoogte. De muur bij a was slechts 25, bij b en c daarentegen 50 en 55 c.M. dik, wat bewijst, dat bij b en c een hoogopgaande muur moet bestaan hebben. De geheele kelder mat 2.03×3.70 M. en was ongeveer 2 M. diep. Het materiaal, waarmee de zeer hechte keldermuren waren opgetrokken, bestond uit bekapte kalksteenen en kolenzandsteenen. Tusschen dit bouw materiaal was hier en daar een Rom. pan vermetseld. De mortel bestond uit kalk, zand en fijne kiezelsteentjes. De binnenvoorzijden der keldermuren waren niet mooi gevoegd, zooals wij dat bij kelders in Coriovallum zagen; de voegen waren eenvoudig met een plat ijzeren of houten gereedschap glad gestreken. De voorzijden der keldersteenen, die in onregelmatig voegverband ge-

metseld waren, hadden verschillende afmetingen, 25×15 c.M. en minder.

De geheele kelder zat vol puin en aanvulling. De bodem was bedekt met een d.M. dikke laag bruingeel zand. Op één plaats bij een muur was in den zandbodem een kuiltje, waarin een bed van kiezelsteentjes; waarschijnlijk heeft deze komvormige uitdieping gediend voor een groote puntamphora of voor een grooten voorraadspot met rond bodemvlak; fragmenten van zulk een grooten pot werden gevonden bij L. De aanvulling in den kelder bestond uit verschillende lagen. Beneden op het gele zand lag zwart brandpuin, vermengd met kleine en groote brokken houtskool, fragmenten van Rom. pannen, spijkers, beenderen van dieren, een deukbeker, een zwarten, hoogen beker, enkele fragmentjes van ander aardewerk en brokjes steenkool, waarvan één de grootte had van een kippenci. Dan volgde een laag leem vermengd met houtskoolgedeelten en stukken van pannen; deze laag werd weer gedekt door leem met panfragmenten en kalksteen. Tenslotte kwam de teelaarde.

Het keldertje zal niet overwelfd maar bedekt geweest zijn met balken, waarop een planken vloer bevestigd was; de vele spijkers en brokken houtskool, die beneden diep in het kelderpuin lagen, wijzen op zulke zoldering. Best mogelijk is het, dat vertrek J, verlengd met de ruimte boven den kelder, gediend heeft tot keuken; er werden veel beenderen gevonden.

In den oostelijken vleugel zijn zeker nog meer vertrekken geweest, waarvan wij echter geen sporen hebben kunnen ontdekken. Bij K kwamen de zeer breede grondvesten voor den dag van een vertrek met halfronde voorzijde. De zijmuren waren 1 M. en de voormuur was slechts $\frac{1}{2}$ M. dik. Vermoedelijk kan hier gedacht worden aan een gedeelte der badinrichting; in verband hiermede wijzen wij er op, dat bij L, behalve veel stukken van pannen en van een grooten voorraadspot, ook gevonden werden een ronde schijfvormige baksteen tot oprichting van een pijlertje voor 't hypocaustum en stukken van vierkante tegels, ook vermoedelijk afkomstig van pijlertjes. Van den oostelijken muur bij L waren slechts kiezelstenen der grondvesten aanwezig.

wordt vervolgd

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhisto-
risch Genootschap Landgraaf

September 1993

nr. 3

9de Jaargang.

EEN NIEUW BESTUUR.

'Omdat de voorzitter (dhr.W.Ringens), de vice-voorzitter (dhr. O.Kuy1) en de penningmeester (nevr.A.Ringens) zich om verschillende redenen terugtrokken, moest in maart j.l. het hoofdbestuur van het O.C.G.L. ingrijpend vernieuwd worden.

Als voorzitter wil ik in dit nieuwe Bulletin graag het nieuwe bestuur presenteren;

I.Bosch blijft secretaris. Hij zal zeker zorgen voor de nodige continuïteit. Vice-voorzitter wordt May Quaedflieg, zeer verdienstelijk als lid van de sectie genealogie en streekgeschiedenis en welbekend bij de lezers van ons jaarboek en Bulletin door zijn publicaties. Frans Vreuls, leidinggevend medewerker op de afdeling financiën van de gemeente Heerlen is penningmeester, hij zal het werk van mevr.Ringens op deskundige en waardige wijze voortzetten. Frans Vreuls heeft veel belangstelling voor streekgeschiedenis en genealogie en is al enkele jaren lid van ons genootschap. Ikzelf was tot maart geen lid van de vereniging en heb ook geen aantoonbare verdienste op een van de terreinen die het genootschap bestrijkt, ik zal me waar moeten maken als voorzitter op grond van mijn ervaringen bij diverse andere besturen en met behulp van een hartelijke belangstelling voor Landgraaf en de plaatselijke geschiedenis.

We zullen ons werk doen in intensief contact met de verschillende sectievoorzitters. Hiermee zetten we de lijn van het vorige bestuur voort.

We hebben als bestuur op dit ogenblik geen grote ambities. Eerst willen we het genootschap goed leren kennen. We nemen hiervoor de tijd en proberen door goed

te luisteren een helder beeld te krijgen van wat de leden willen en verwachten.

Sommige dingen zijn nu, na het eerste half jaar, al duidelijk. Zo zullen we veel tijd en zorg moeten investeren in de innerlijke samenhang van het genootschap. Concreet houdt dit in dat we veel ruimte moeten scheppen voor het funktionieren van de secties en voor hun onderlinge communicatie.

Uiteraard zullen we heel veel energie moeten steken in het hoofddoel van het O.C.G.L.; belangstelling kweken voor de eigen geschiedenis van Landgraaf. Dit brengt met zich mee zorg voor aanwas van het ledenbestand, stimuleren van actieve beoefening van de streekgeschiedenis, het uitbouwen van het documentatiecentrum en het verenigingsgebouw tot een gast-vrije werkplaats en actief ondersteunen van de redactie van Bulletin en Jaarboeken.

Een uitgesproken beleidsplan hebben we nog niet. Wel hopen we voor het einde van 1993 enkele prioriteiten te kunnen aangeven in de vorm van een plan voor 1994.

Voorlopig kan ik zeggen dat we met plezier aan het werk zijn.

Albert Verreck.

MEDEDELING.

In het december-nummer van ons Bulletin zal een Jaarprogramma voor 1994 bekend gemaakt worden.

We zullen proberen in oktober voor onze leden en voor belangstellenden nog een avond te organiseren.

Deze avond zal tijdig bekend gemaakt worden.

Het Jaarboek 1994 is verschenen.

De prijs voor leden is f.12,50 en niet leden f.15,--
Indien mogelijk zal dit Jaarboek bij elk lid aan de deur aangeboden worden.

Het is nog wel vroeg maar als U het nu al neemt kan het toch een leuk cadeautje worden voor St.Nicolaas of Kerstmis. U hebt het dan op tijd en U vergeet het niet in die drukke tijd.

HET JAAR DER OUDEREN of HOE HET WAS

Indien men het gewijzigde leefpatroon van onze ouders cq grootouders vanaf hun geboorte tot heden wil belichten, moet men zich op veel onbekende dingen voorbereiden.

De alledaagse dingen in en om het huis, van geboorte tot dood, van werk en vermaak of onderwijs en geloofsbeleving, zijn drastisch veranderd.

Spreken we thans openlijk over geboortebeperking met alles daar omheen zoals b.v. de hulpmiddelen, vroeger preekte de kerk heel anders.

De gesprekken over huwelijk en geboorte, vandaag tot in de finesses onderwezen, was een volledig onbekende. Voorlichting was een taboe, de natuur volgde wel zijn eigen weg.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat vroeger om geboorte en moederschap een waas van geheimzinnigheid werd geweven. De jeugd werd zoet gehouden met allerlei fabeltjes omtrent de nieuw geborene.

Men vond de baby wel eens onder de kool in de tuin. Het meest bekend was de ooievaar die veelal in de nachtelijke uren voor de gezinsuitbreiding zorg droeg. Deze fabel wordt nu als geboorte kennisgeving gebruikt in de vorm van een ooievaar die komt aanvliegen en in zijn snavel een doek draagt waarin een baby ligt. Ook staat deze ooievaar wel eens trots in de tuin en stapt parmantig richting huis.

Wanneer men vroeger als kind de wens uitte een nieuw broertje of zusje te krijgen, dan kreeg men de aanbeveling/op de buitenvensterbank te strooien om zo de ooievaar over te halen een bezoek aan het huis te brengen.

Dat de moeder na de bevalling 9 dagen het bed moest houden, was het gevolg van een prik van de ooievaar met zijn snavel in buik of been van de moeder.

Met de meer wetenschappelijke verloskunde en gynaecologie en met het gemoderniseerde onderwijs zijn deze bakerpraatjes bij de jeugd niet meer geloofwaardig.

Kinder rijkdom werd over het algemeen wel beschouwd als een zegen van de HEER.

Vrouwen die onvruchtbaar bleven, gingen veelal gebukt onder een diep verdriet. In de volksmond ging dan ook wel eens het praatje dat zij voorheen te veel omgang met mannen had gehad, of nu te weinig met haar eigen man. In elk geval lag het aan haar en zonder pardon.

De geestelijkheid hield op de gezinsuitbreiding bij hun parochianen middels o.a. de doop een oogje in het zeil. Bij een te groot leeftijdsverschil in de opvolging werd tijdens het huisbezoek of zeer zeker bij een parochie-retraite wel navraag gedaan naar de bedactiviteit.

Was een groot gezin een zegen, soms, vooral bij de boeren bevolking, telde een zoon meer dan een dochter in verband met de nodige veldwerkzaamheden. Sprak men bij deze over het aantal jeugdigen, dan was het niet verwonderlijk dat hij sprak over: drie kinderen en twee meisjes. Waarbij onder kinderen de jongens werden bedoeld.

Onderling was bij deze groep van de bevolking de nodige naijver want een der zonen moest in de geestelijke stand om de welgesteldheid aan te tonen. Bij de broers van deze priester werd dan wel eens plagend gesproken dat hij te dom was om boer te worden.

Was er sprake van een aanstaande moeder, dan was deze gehouden aan een aantal voorschriften o.a. Zij mocht haar armen niet boven haar hoofd steken, want dan kon de navelstreng zich om de hals van de boreling strikken en deze zodoende verstikken.

Bij schrikken van lelijke of vreemde dingen bestond de mogelijkheid dat de vrucht eveneens met de nodige afwijkingen ter wereld kon komen. Schrok zij b.v. voor een weglopende haas, dan zou het kind met een hazelip geboren worden. Een aanstaande moeder die ongeacht alle voorzichtigheid toch schrok, mocht dan met haar hand geen lichaamsdeel aanraken want dan was het mogelijk dat het kind op die plek een wijnvlek kreeg.

Er was voor de toekomstige moeder slechts een ding weggelegd n.l. alleen aan mooie dingen denken of kijken want daar werd de boreling mooi van. Noodzaak was; goed te eten en slappe kost te mijden want daar kwamen meisjes van. Of het een jongen was viel waar te nemen aan de beweeglijkheid van de vrucht. Indien men echter steevast met de linkervoet voor een hoger gelegen (trap of stoel) besteeg dan was er sprake van een meisje. Schrijver "Vader Cats" beschreef een en ander volgens bijgaand gedicht:

Die van een zoontje zwanger gaat,
Heeft veel een schoon gelaat.
Maar gaat ze van een meisje zwaar,
Zo is haar wezen niet te klaar.

Na een voorspoedige bevalling, veelal met behulp van de plaatselijke "baker" (dit was meestal de vrouw van de koster), kwam voor de vader de fles op tafel om de buurt en familie te ontvangen welke de nieuweling kwamen zien.

Na de gebruikelijke aangifte ten gemeentehuize werd de kerkelijke doop geregeld die meestal op zondag gehouden werd. Bij deze plechtigheid droeg de "vroedvrouw" het kindje en werd geflankeerd door de peter en meter. Meestal hield men er rekening mee dat het hoofdje van het kind gericht was naar de toekomstige naamgever b.v. bij een jongen naar de "peter" en bij een meisje naar de "meter". Bij de doop was over het algemeen nogal haast geboden, want mocht het kindje ongedoopt plotse-ling te komen overlijden, dan wist men dat het geen zieleheil kreeg omdat het nog niet verschoond was van de erfzonde. Met deze wetenschap dat het zieltje niet verder dan het voorgeborgte van de hemel kon doordringen werd elke katholiek er dan ook uitdrukkelijk op gewezen zelf de nooddoop toe te passen.

De keuze van de peetouders verliep eveneens volgens een vast protocol. Eerst kwamen de ouders van de vader in aanmerking, daarna de kant van de moeder.

De peetouders namen tevens de verantwoording dat het kind degelijk en volgens de regels van het geloof werd opgevoed. Voor de doopplechtigheid werd het kind prachtig uitgedost, maar later ingepakt als ware het een pakketje.

De nu gebruikelijke "pampers" voor "boy" en "girl" was een onbekend iets. Een zekere hoeveelheid luiers wassen was dan ook de dagelijkse bezigheid, zonder wasmachine, en ze hingen op de drooglijn te drogen of bij slecht weer boven het fornuis.

Naast de luier werd het kind dan nog ingewikkeld met een wikkkel, dit als ruggesteun en het verkrijgen van rechte ledematen. Eenige lichaamsbeweging was er voor de baby niet

bij. Alleen de mond om te huilen en te eten was voor het kind vrij gelaten.

Na het kraambed als de moeder weer ter been was om de alledaagse bezigheden te doen was het gebruikelijk na $\pm$ 6 weken de z.g. "kerkgang" te doen.

De kerkgang met de betekenis van zuivering van de kraamvrouw is de eerste gang naar de kerk na een bevalling. Kerkelijk noemt men het een liturgische zegening van een moeder na de geboorte van een kind, als ze weer naar de kerk kan gaan om God te danken voor de goede afloop en daarbij de zegen te vragen voor haar en het kind.

Tot zover de verhalen van de dames op leeftijd. Men staat verwonderd wat in een zeer korte tijd ons doen en laten is veranderd zonder er bij stil te staan hoe het was.

Vraag, luister en teken het op. Morgen is het te laat.

ha.er.

ZOEKERTJE.

Al zes jaar zoek ik naar de ouders van:
 BARBARA KONINGHS geboren 6-8-1729 te Schaesberg, overleden 27-12-1779 te Schaesberg.
 Gehuwd met Joannes Henssen 5-10-1755.
 De ouders van Barbara zijn: Joannes Andreas Casparus TERKONING en Anna Veronica Janson.
 Barbara is een zus van Peter Koning de schrijver van het bokkerijderslied.

Mej. M.J.A. Henssen
 Hereweg 20
 6373 VJ Landgraaf.

DE SILVERSMIT.

Hoe eel van stof, Noch veel te grof.

Blank zilver, al te veel bemind
Van 't hert, dat werelds is gezind,
Gy kont den honger niet verzaaden
Den weldoorziende en keur'ge ziel,
Wiens lust op uwen oorsprong viel,
Om zich met rykdom te overlaaden.

DE GOUDSLAAGER.

Onder 't Vlies Zit verlies.

't Verguld sieraad, in schyn van goud,
Is in zich zelf onwaardig hout:
ô Gaauwe mens, waar zyn uwe oogen?
Des waerelds glans is maar een schyn,
Inwendig zal 't veracht'lyk zyn,
Een konstenaar heeft u bedroogen.

TER NAGEDACHTENIS AAN EEN OVERLEDEN LID.

Jo Muhlenberg is vanaf het begin een zeer actief en behulpzaam lid geweest van het O.C.G.L. Hij was lid van de sectie Genealogie. In 1990 is hij zelfs Voorzitter van de sectie geweest.

Kwartierstaat van Lambert Godfried Joseph MUHLENBERG

Generatie I

- 1 Godfried Joseph MUHLENBERG, Geboren Schaesberg, 20-04-1930, overleden Maastricht, 06-10-1992 op 62-jarige leeftijd.

Generatie II

- 2 Lambert MÜHLENBERG, geboren Schaesberg, 01-07-1905, overleden Heerlen, 25-01-1974 op 68-jarige leeftijd, begraven Schaesberg.
Gehuwd op 22-jarige leeftijd Schaesberg, 20-10-1927 met;
- 3 Anna Maria Josepha PEULEN, geboren Schaesberg 23-06-1903, overleden Heerlen 28-11-1972 op 69-jarige leeftijd, begraven Schaesberg.

Generatie III

- 4 Frans Hubert MÜHLENBERG, geboren Schaesberg 01-01-1868, overleden Schaesberg 19-04-1946 op 78-jarige leeftijd, begraven Schaesberg 23-04-1946. Overleden in zijn huis gelegen op de Hoofdstraat nr.62 te Schaesberg.
Gehuwd (1) op 34-jarige leeftijd Schaesberg, 18-04-1902 met;
Anna Barbara WETZELAER, geboren Kevelaer 11-08-1874, overleden Schaesberg, 20-01-1903 op 28-jarige leeftijd, begraven Schaesberg, 23-01-1903.
Gehuwd (2) op 36-jarige leeftijd Schaesberg, 22-04-1904 met;
- 5 Maria Hubertina ARETS, geboren Schaesberg 02-09-1872, overleden Schaesberg 12-08-1919 op 46-jarige leeftijd.
Gehuwd (3) op 52-jarige leeftijd Schaesberg, 04-11-1920 met;
Maria Gertrudis TRIEPELS, geboren Nuth 01-10-1878, overleden Schaesberg 31-05-1964 op 85-jarige leeftijd.
- 6 Godfried Joseph PEULEN, geboren Amstenrade, 17-12-1871, overleden Schaesberg, 19-05-1951 op 79-jarige leeftijd, begraven Schaesberg, 22-05-1951.
Gehuwd op 30-jarige leeftijd Schaesberg, 24-10-1902 met;
- 7 Maria Anna WETZELS, geboren Schaesberg 02-03-1879, overleden Schaesberg 19-07-1944 op 65-jarige leeftijd, begraven Schaesberg 22-07-1944.

Generatie IV

- 8 Johann Heinrich Hubert MUHLENBERG, geboren Hetzenrath onder Doveren in Duitsland 15-01-1835, overleden Schaesberg 15-03-1898 op 63-jarige leeftijd, begraven Schaesberg.
- 9 Gehuwd op 23-jarige leeftijd Schaesberg, 20-10-1858 met;
Maria Josepha HOUPPERMANS, geboren Hopel onder Kerkrade 14-12-1827, overleden Schaesberg 17-06-1899 op 71-jarige leeftijd.
- 10 Lambert (Hubert) ARETS, geboren Heerlen 08-06-1842, gedoopt Heerlen 09-06-1842, overleden Schaesberg 26-02-1926 op 83-jarige leeftijd.
Gehuwd op 24-jarige leeftijd Brunssum, 30-11-1866 met;
- 11 Maria Agnes STEVELMANS, geboren Merkelbeek 21-07-1841, overleden Schaesberg 05-08-1896 op 55-jarige leeftijd.

- 12 Jan Hendrik PEULEN, geboren Oirsbeek, 22-06-1839, overleden Oirsbeek, 01-11-1912 op 73-jarige leeftijd.
Gehuwd op 30-jarige leeftijd Oirsbeek, 29-08-1869 met;
- 13 Maria Gertruid BEUGELS, geboren Oirsbeek 28-08-1846, overleden Oirsbeek 05-06-1921 op 74-jarige leeftijd.

Johannus Joseph WETSELS, geboren Schaesberg 22-02-1834, overleden Schaesberg 18-04-1884 op 50-jarige leeftijd.
Gehuwd op 41-jarige leeftijd Schaesberg, 14-10-1875 met;
Maria Josepha TILMANS, geboren Schaesberg 05-01-1842, overleden Schaesberg 26-10-1919 op 77-jarige leeftijd.

Generatie V

Johannus MEULENBERG, geboren Jabeek 18-08-1824, overleden Schaesberg 18-09-1887 op 63-jarige leeftijd, begraven Schaesberg 21-09-1887.
Gehuwd op 21-jarige leeftijd, Doveren in Duitsland, 15-11-1845 met;
Maria Cath. WILMS, geboren Hottdorfin Duitsland 28-07-1810.

Jan Joseph HOUPPERMANS, gedoopt Elkenrath onder Wijlre 16-01-1798, overleden Schaesberg voor 1879 op 80-jarige leeftijd.
Gehuwd op 25-jarige leeftijd Schaesberg, 24-10-1823 met;
Anna Catharina HANSSEN, geboren Nieuwenhagen 22-08-1801, overleden Schaesberg 14-10-1879 op 78-jarige leeftijd.

Jan Jacob ARETS, geboren Schaesberg 27-07-1807, Overleden Schaesberg 25-03-1884 op 76-jarige leeftijd.
Gehuwd op 31-jarige leeftijd Heerlen, 22-11-1838 met;
Balbina Josepha STEEVENS, geboren Heerlen 12-03-1814, overleden Eijgshoven 31-10-1895 op 81-jarige leeftijd.

Gerard Joseph STEVELMANS, geboren Brunssum 26-02-1811, overleden te Brunssum 13-07-1875 op 64-jarige leeftijd.
Gehuwd op 25-jarige leeftijd Merkelbeek, 09-07-1836 met;
Maria Margaretha MAES (SEN), geboren Hoensbroek 04-10-1812. Overleden Brunssum 17-05-1860 op 47-jarige leeftijd.

Johan Antoon PEULEN, geboren Bocket in Duitsland 07-10-1800, gedoopt (RK) Bocket in Duitsland 16-01-1801, overleden Oirsbeek 24-08-1839 op 38-jarige leeftijd.
Gehuwd op 26-jarige leeftijd Oirsbeek, 24-01-1827 met;
Maria Helena HEUTS, gedoopt (RK) Schinveld 28-01-1799, overleden Oirsbeek 03-11-1876 op 77-jarige leeftijd.

Severijn BEUGELS, geboren Oirsbeek 27-03-1816, overleden Oirsbeek 21-06-1880 op 64-jarige leeftijd.
Gehuwd (1) op 27-jarige leeftijd Oirsbeek, 05-10-1843 met;
Maria Hubertina CLAASSENS, geboren Oirsbeek 29-07-1823, overleden Oirsbeek 07-07-1850 op 26-jarige leeftijd.
Gehuwd (2) op 36-jarige leeftijd Oirsbeek, 09-09-1852 met Anna Katharina JANSSEN, geboren Oirsbeek, 30-12-1818.

Johannes WETZELS, geboren Heerlen 27-01-1800, gedoopt Heerlen 28-01-1800, overleden Schaesberg 04-02-1870 op 70-jarige leeftijd.
Gehuwd op 20-jarige leeftijd Schaesberg, 24-04-1820 met;
Anna Maria MAHR. Geboren als onwettige dochter. Gedoopt Schaesberg 27-03-1798. Overleden Schaesberg 06-04-1883 op 85-jarige leeftijd.

Johan (Jan) TILMANS, geboren Schaesberg 21-06-1813, overleden Schaesberg 05-02-1883 op 69-jarige leeftijd.
Gehuwd op 26-jarige leeftijd Schaesberg, 06-10-1839 met;
Maria Anna de WIT, geboren Merkelbeek 02-03-1804, overleden Schaesberg 11-02-1889 op 84-jarige leeftijd.

Koeëtich mar in ut plat sjriehve.

Wens de, zoeë wie ich, bij inne kloep of verein bis, weëd van dich verwaat, dats de óch aktief bis. Dat gelt besjtimt óch vuër d'r dialektkloep. Mar bis de evver, zoeë wie ich, inne nieëmes in ut sjriehve van sjtuksjkes os verskes, dan is ut waal verrekte lestig. Doarum sjrief ich óch nieks! Ut is toch noeëts gód; me kriet dan ummer dat getellewel uëver de sjpelling. Is ut noe sh of sj? en mótt noe ee hudje of ee sjtripke óp de o? Döks, wen ich nit ken sjloape, da valle mich allerhand lollige dinger i, mar dan bin ich te voehl vue oeht d'r püs te kóme en ut óp te sjriehve. Ich lees gans geër sjtuksjkes van angere, mar went ich ut zelver mótt doeë, bin ich nurgens mieë. Doarum dón ich ut óch mar nit! Has de óch nog, dat ut nit gesjrieëve is zoeë wie ut mótt; d'r inne vingt dit nit gód... d'r angere hat doa get óp te zage. Ut is geweun hóddel, wat ich schrief. En Doarum dón ich ut óch nit!. Ich wool, dat ich ut koeët, da sjreef ich sjtuksjkes woa gikkerinne va óp zów kiekke. Zoeë wie uëver bij ós heem vreuger. Dat mieng pap en mam gaars nit oeht dis geëgend koame, mar zoeë gezaag geïmmigreerd zint oeht Midde-Limburg. En dat viër doadurch óch gans ang esj kalleten, wie de hieziger lüj va Waobich. Bis ee joar of zes dach ich, dat viër kalleten wie gikkerinne, evver, wie ich noa de groeëte sjoel góng, woar aal gans angesj. Zoeë zaag de mam went viër frisj gewesje en mit gekemde hoare de duër oeht góng: "Zoa, noe goatj geer noa sjoel en kómtj drek noa hoehs!" Mit de noaberkinger góng ich evver noa sjól en went die oeht woar, drek noa heem. Óch d'r pap houw xieng oehdrukkinge; wie "au couck", dat is geweun lakrits. Vier mochte och wal ins van d'r pap inne kockerèl gèhle; dat woar dan dobbel... Of "meisje", dat woare vrenkel. Mit mieng breur en zustere moel ich nog ummer dat pieëretig plat, (wie ze hij zant).

Durch de loop der joare (is dat óch plat?) han ich doe waal good Waobicher plat gelieërd. Ut sjunste ving ich, went ich, mieëstens bij ing begrepnis van ing tant of inne nónk oeht Zitterd, koom te kalle mit neeve en nichte. Da kal ich toch wer ónvervalsjt Zittesj plat, zoeë wie mienne pap mich dat gelieërd hat. Plat moele ken ich waal, mar sjriehve nit!

En doarum dón ich ut óch nit!

Basta! sjloes! oeht!

Elly Janssen.

bij Overstenhof, Schaesberg.

Ook de westelijke vleugel, die niet geheel kon onderzocht worden, vertoonde, ook weer tengevolge van de vroegere opruiming, weinig sporen van grondmuren. Bij M werd in het vaste leem het stookkanaal van een hypocaustum gevonden. Dit kanaal, waarvan de bodem 1.10 M. onder de tegenwoordige oppervlakte lag, had een lengte van 2 M. ongeveer, was 40 c.M. breed en verwijdde zich lipvormig bij den muur van de binnenplaats. Vanaf het binnenhof werd derhalve gestookt; een afzonderlijke stookplaats (praefurnium) hebben we echter daar niet kunnen vinden, zooals ze b.v. aangegeven wordt op het binnenhof van de villa bij Bollendorf (vgl. Bericht VI der Röm. Germanische Kommission p. 72). Op den bodem van 't kanaal lag een dikke, zwarte laag houtasch en voor de opening was geen asch; de wanden waren bruinzwart van den rook van 't stookkanaal, terwijl het leem om de wanden van 't kanaal tot op een d.M. dikte door den gloed rood gebrand waren en een hardheid verkregen hadden, die een bekleding van steen overbodig maakte. Hoe het stookkanaal bedekt is geweest, met tegels of met leem, vermoedelijk 't laatste, kon niet geconstateerd worden. Wat nog van 't kanaal te zien was, was een $\frac{1}{2}$ M. hoog.

Van het hypocaustum zelf, de beneden-stookplaats voor verwarming der vertrekken, dat bij N bijna zeker moet geweest zijn, waren niettegenstaande nauwkeurige onderzoekingen geen sporen in den bodem te ontdekken. Bij het puin, dat hier uitgedolven werd en uit houtskool en zeer veel stukken pannen bestond, waren ook fragmenten van ronde van klei gebakken groote, dikke, roode schijven afkomstig van de pijlertjes, die de zoldering van het hypocaustum steunden; eveneens fragmenten van roodachtige, vierkante, uit klei gebakken kleine verwarmingskastjes (tubuli) of van haaktegels (tegulae hamatae), die, tegen de wanden der vertrekken op elkaar bevestigd, een verwarmings- of warmtegeleidingsbuis vormden, waardoor de heete lucht uit het hypocaustum kon optrekken.

Waar toe het vrij groote vertrek O, dat ook op het binnenhof uitkwam, gediend heeft, weten wij niet. Van dit vertrek was de noordelijke muur, waarvan de zeer sterke en harde fundeering uit vastgestampt kiezel bestond, breder dan de andere muren.

De grondvesten der economie-gebouwen, een schuur en enkele bijgebouwtjes, zullen misschien in de buurt bij de villa nog verborgen liggen; en dan hoogstwaarschijnlijk, in verband met 't gemakkelijk inhalen van den oogst, op het lagere terrein vóór B. Een onderzoek daarna kon voorloopig niet worden ingesteld; eveneens niet naar een omheiningsmuur of gracht, die de villae rusticae met haar bijgebouwen vaak omgaf.

Een welput werd niet gevonden. Indien hij er geweest is, zal hij ook in het lagere voorterrein gezocht moeten worden. Omdat echter daar zelfs het drinkwater op een diepte van ongeveer 20 M. zit, zullen de villabewoners hun drinkwater gehaald hebben aan de niet ver verwijderde bronnen der Streythagerbeek. Bij Overstenhof is een westelijke en een oostelijke bron, deze laatste geeft nog overvloedig water; vijf minuten zuidelijker, bij Ter Winselen, is feitelijk de eerste bron der beek. Vermoedelijk bepaalde de dichte nabijheid der genoemde westelijke bron ook de plaats, waar de villa op een hoogte gebouwd is geworden. Dit typische geval van een Rom. villa, althans van een Rom. nederzetting, liggende op een hoogte kort bij een bron, hebben we eveneens op twee plaatsen in Heerlen kunnen waarnemen.

Er moet in de buurt van de Rom. villa ook de begraafplaats geweest zijn, die denkelijk nog verborgen ligt. Dat deze zich bevond in het Terwinselveld, waar in 1919 (vgl. „De Maasgouw” October 1919) en later nog meer graven ontdekt werden, zelfs één omringd door een krans van kiezelstenen, is wat te gewaagd; de afstand van ± 1200 M. is te groot. Wel is het toen gevonden vaatwerk van dezelfde soort als dat der bewoners der villa bij Overstenhof. Wij vermoeden echter, dat die graven afkomstig waren van gelijktijdig levende bewoners van een andere nederzetting, die daar dicht bij lag. Sporen van zulke andere nederzetting werden ontdekt aan den noordelijken voet van den steenberg der Staatsmijn Wilhelmina, waar Rom. muren gevonden zijn; ook werden zulke muurresten aangetroffen 550 M. westelijk van onze villa, vlak aan de noordzijde van den meer genoemden veldweg. Zooals men ziet, kan hier deskundig onderzoek nog veel aan 't licht brengen.

Wanneer de blootgelegde Rom. hoeve, waarvan de grondmu-

ren zeer waarschijnlijk tot geringe hoogte van steen gebouwd waren en 't overige gedeelte wel uit houten balken en vlechtwerk met leem bestaan zal hebben, gesticht, verlaten en vernietigd is, laat zich met zekerheid niet bepalen. Het aardewerk van onze villa draagt de kenmerken van de 2e eeuw; slechts een enkel scherfje van het zgn. Pingsdorfsch aardewerk en enkele bruineverfde, zeer harde fragmenten met gekartelden voet of met inkervingen op den halswand van veel later vaatwerk werden aangetroffen en zullen er toevallig gekomen zijn. Munten, die ter dateering aanwijzingen kunnen verstrekken, werden niet gevonden. Vermoedelijk is de villa gesticht omstreeks 100 n. Chr.; trouwens andere vondsten zeggen ons, dat de eerste villa in Zuid-Limburg gebouwd is niet vóór het allerlaatste gedeelte der 1e eeuw.

De stichter en bewoner der villa is waarschijnlijk een Rom. burger of een veteraan uit het Rom. leger geweest, aan wien land geschonken werd door de regeering, die het groote voordeel beseftte van de ontwikkeling en bevordering van den landbouw en van den aanleg van groote hoeven. Hij hield zich vooral bezig met fruitcultuur en veeteelt, met het verbouwen van vlas en graangewassen. Hij woonde niet ver van 't Rom. stadje Coriovallum, waar hij voor de producten van zijn arbeid gretige koopers vond. Rustig leefde hij of zijn nazaat hier vermoedelijk gedurende de geheele tweede eeuw, een tijd van volkomen veiligheid niet alleen in deze streken, maar ook op den geheelen linker Rijnsoever, een vredeperiode, die feitelijk ingezet had in 70 n. Chr., na den Bataafschen opstand.

Toen moet een verschrikkelijke catastroof gekomen zijn over Zuid-Limburg en de naburige landen, want plotseling houden er de munten en het aardewerk op in de alle door brand vernielde Rom. hoeven. Deze ramp trof ook onze villa; de talrijke brokjes houtskool, de lagen houtasch en de lichtroode kleur van verschillende stukken kalksteen leggen er getuigenis van af, dat de nederzetting haar ondergang heeft gevonden door een geweldigen brand. Dit geschiedde in 't begin der 3e eeuw, waarschijnlijk in 213, toen door de Germanen, tengevolge van het zwak optreden van keizer Caracalla, de Rom. Rijn grens tijdelijk verbroken werd.

Onze landhoeve werd niet meer opgebouwd wegens de onveilige tijden, die thans begonnen door het langzame verval der Rom. macht. Ze bleef een ruïne, die door weligen plantengroei, door een bosch bedekt werd en is in dien toestand misschien gebleven tot het groote rodingstijdperk aanbrak, waarin tal van nieuwe, kleine en groote nederzettingen in de buurt ontstonden. Toen werd de ruïne, die gemakkelijk steenmateriaal opleverde, doorwoeld en weggebroken. Later werd de plek genivelleerd en zoo goed mogelijk in vruchtbaar land herschapen.

Alvorens we de vondsten opsommen, een kort woord over de hoeve Overstenhof zelf, die evenals de Rom. hoeve haar oorsprong, haar ligging zal te danken hebben aan de bovengenoemde bronnen en wier terreinen een deel uitmaakten van het Rom. landgoed.

De hoeve wordt in zeer oude bescheiden Overstrijthagen genoemd. Er bestond ook een Nederstrijthagen, n.l. Rouwenhof (der ouwen hof), liggende in de buurt van een thans bedekten zeer ouden weg, die van hier de Streijthagerbeek volgde naar het waterrijke, in den Rom. tijd reeds bewoonde Eygelshoven. Deze hoeven, evenals Streythagen Wickraderleenen, schijnen onderdeel geweest te zijn van 't uitgestrekte, oude, adellijke landgoed Streythagen (in 1256 Strithagin), dat een versterkt kasteel was, omringd door grachten, gevormd door 't water der hooger verlegde Streythagerbeek, die gedeeltelijk de oostgrens vormde tusschen het middeleeuwsche Herle en het land van Rode (Herzogenrath).

Op 't eind der 14e eeuw was Overstenhof in 't bezit der familie Crop van Liskirchen, in de 16e eeuw van Winand van Emstenraadt van Mheer. en later van de familie Van Loë. In 1691. verpachtte o.a.: „Philipp Cristophor frei Heere van Loe Heere tot Meer etc. aan Joan Harst ende Petronella Quaedfligh Eheleuth synen Hoff geleghen tot Strythaeghen, ghe-naemt den Oversten hoff.”

VONDSTEN.

Zeer weinig gave voorwerpen werden gevonden.

I. AARDEWERK.

a) *Terra sigillata*.

1. Fragmenten van bruingeel schoteltje.
2. Fragmenten van kraagschotel, bruingeel, hard baksel; waarschijnlijk te dateren tot midden der 2e eeuw. Vgl. Niederbieber type 20.
3. Nog zoo'n fragment van kraagschotel, weeker baksel, door den brand veel geleden.
4. Fr. van groote kom, 16 c.M. opening, 't bruingeel vernisje laat spoedig los, op de breuk geel; rand met ribbel; eierlijst, waaronder parelrandjes, dan onherkenbare figuren. Noordelijk baksel, van midden 2e tot midden 3e eeuw. Vgl. Niederbieber type 17.
5. Wandfragm. van groote, dikke kom met ringetjes en figuren.
6. Onversierde kom in den vorm van een om het midden ingesnoerden bol (bilobée), op den rand een ribbel, opening 14 c.M., standvlak $5\frac{1}{2}$ c.M. Vgl. Koenen XIV 10. Binnen in den platten bodem in een ring de stempel TRITVS F. (ook gevonden o.a. in Vechten en Arentsburg); eromheen nog een ring; goed werk, bruingeel vernisje houdt zeer goed. Gevonden zeer diep in H. Einde 1e eeuw en later.
7. Fr. van kom; dezelfde vorm als de vorige.
8. Fr. van grooten beker in den vorm van een omgekeerden afgeknotten kegel (conisch), roodgeel, standvlak 5 c.M.; om wand draaigroeven, geen stempel, vermoedelijk Niederbieber type 9; 2e eeuw en later.
9. Fr. van bruinroode, groote, dikwandige wrijfschaal met breeden verticalen rand, waarin vermoedelijk uitloop door leeuwenkopje; 2e eeuw en later.
10. Wandfragm. v. wrijfschaal.
11. Fr. van schoteltje, rand niet omgebogen, zonder ribbel; op wand hartvormige bladeren met steel à la barbotine.

Slot volgt.

VOOTSJT EP

Wie mennige vootsjtap, dach ich graad,
 han ich al óp dis welt gezat?
 En ich kóm nit um de woarheid hin,
 dat ich langsam an 't versjliehte bin..
 Hi-j en doa get versjangeleerd..
 En hi-j en doa al gerepareerd..
 D'r Alzheimer sjleet al e bietje tów,
 zoedat ich alling d'r agenda vertrów.
 En gans verwóngerdenk ich dan
 dat ich zieëve krútskes al hinger mich han!
 Rónk zieëven-en-twintigdoehzend daag..
 D'r dri-jde deel geet doa waal aaf vur de nach..
 Zoevóel sjtónde verloare..zung van d'r tied;
 die bin ich, eëzel, vur ummer kwiet..
 Mar al mit al is 't leëve good,
 ich begin giddere daag wer mit frissje mood,
 ich deel mich d'r tied in, wie ích dat wil,
 mien heng, wie gewend, mar zelde sjtil.
 Went 't weer d'rnoa is, da rupt mich d'r gaad..
 vur dem sjton ich ummer nog geer paraat.
 De res van d'r tied verdeel ich mich gód;
 ich kóm gidder weëk minstens twieë daag tekót..
 Zoeë gon ich, (en ich denk doa mar zelde dra)
 mit zieëve-mijls sjtieëvele óp 't achste krútske aa.

E.M.-C.

BJOETTIE - KEES

Dat is gee nuj soat hónk,
 mótt ich uch zage..
 Dat is e kufferke..
 bis aan d'r rank gevuld
 mit allerhande soate prul
 woeë vrouwlúj sjun va
 zouwe mótte weëde..
 of nog get sjunder
 wie ze va zichzelf al zunt..
 Woeë rumpelkes va gladgesjtrieëke
 mótte weëde
 en woeë ouw vèller da óp
 pieëdzje-huudjes liehke gunt!!
 Aod weëde.. mar jónk bliehve,
 dat is woeë d'r miensj va drumt!
 mar ích gleuf,
 dat gidder joar
 e sjtuksjke jónkheed numt..!

E.M.-C.

BULLETIN

Oudheidkundig Cultuurhistorisch
Genootschap Landgraaf

VAN DE VOORZITTER

Dec. 1993.

Aktiviteiten en plannen van het bestuur

1. Het OCGL werkt gewoon door

Een nieuw bestuur is geen nieuwe vereniging. Gelukkig maar, want anders zou in ons geval het genootschap een aantal maanden hebben stilgestaan omdat het hoofdbestuur zich moest inwerken. Nu zijn de gewone verenigingsactiviteiten gewoon doorgegaan. In de secties is er regelmatig en hard doorgewerkt aan genealogie, dialect en archeologie; Jaarboek en Bulletin zijn op tijd verschenen. Wel heeft de vaste derde dinsdag te weinig aandacht gekregen en zijn de gezamenlijke lezingen en excursies in de verdrukking gekomen. Sommigen hebben zich hierover terecht beklaagd. We hopen in het nieuwe jaar deze schade te herstellen.

2. Bestuurskontakten

Het hoofdbestuur heeft al gaande zijn dagelijkse taken opgenomen. Het vaste overleg met de gemeente is weer op gang, er is een gesprek met de wijkvereniging over het medegebruik van de speelzaal en we hebben herhaaldelijk het genootschap vertegenwoordigd bij officiële gelegenheden.

3. Sectie genealogie

We hebben intensief overlegd met de Guus Frehenstichting en zijn ermee tot een overeenkomst gekomen op grond waarvan ze haar archief aan de OCGL in bruikleen geeft zodat het in ons verenigingsgebouw kan worden ondergebracht. Hierdoor kon de sectie al haar activiteiten naar het OCGL-gebouw overbrengen. Eind oktober is er druk verhuisd en ingericht. Meer hierover hoort U tijdens de algemene ledenvergadering in februari/maart

4. Begroting en beleidsplan 1994

Veel tijd is gaan zitten in het opstellen van de begroting en het beleidsplan 1994. Op enkele verfiningen na zijn we ermee klaar. We hopen ze in de tweede helft van januari aan alle leden toe te zenden samen met een uitnodiging voor de algemene ledenvergadering in de tweede helft van februari of begin maart.

5. Belangrijke punten uit het beleidsplan

5.1. We willen het gebouw uitbouwen tot een werkplaats waar actief heemkunde en streekgeschiedenis kunnen beoefend worden.

5.2. We zullen het archief- en het documentatiecentrum zo inrichten dat ze optimaal de werkplaatsfunctie dienen. Het verwerven van archief- en documentatiematerialen en van de noodzakelijke instrumentering (computer, leestoeu- stellen e.d.) is een van de beleidsprioriteiten.

5.3. We zullen de werk- en opslagruimte van de sectie archeologie in overleg met de gemeente beter inrichten.

5.4. We zoeken naar een beheersvorm voor het gebouw die een ruimere openstelling mogelijk maakt.

- 5.5. We bouwen verder aan het museum
- 5.6. We gaan bijzondere aandacht besteden aan de derde dinsdagactiviteiten. Het bestuur zelf zal in samenwerking met de secties een drietal lezingen en twee excursies organiseren. De eerste lezing is gepland voor begin februari en wordt voorbereid samen met de sectie dialect en Veldeke. Nadere gegevens verschijnen half januari.
- 5.7. In verband met het aangekondigde vertrek van de heer Verbunt als redakteur, zullen Bulletin en Jaarboek bijzondere aandacht krijgen.
- 5.8. We zullen moeten werken aan een grotere financiële zelfstandigheid van het OCGL ten opzichte van de gemeente. In dit kader stellen we o.a. een contributieverhoging voor tot f 25.00 per jaar per lid.

In het uitgewerkt beleidsplan zullen we een en ander meer concreet aan U voorleggen.

6. Mutaties in het bestuur.

Dhr J. Bosch heeft al zijn bestuursfuncties met ingang van 1 november neergelegd omdat hij zich niet verenigen kon met de overeenkomst met de Guus Frehen Stichting. Dit is erg verdrietig en jammer. Hij heeft grote verdiensten voor het OCGL. De heer Verbunt zal per 1 januari terugtreden als redakteur van Bulletin en Jaarboek. Ook de heer H. Rade trekt zich per 1 januari terug uit het algemeen bestuur.

We hopen tijdens de algemene ledenvergadering voorstellen te doen voor de invulling van de opengevallen plaatsen.

7. Er staat heel wat op de rol en we hebben goede verwachtingen. Met deze achtergrond valt het me gemakkelijk om iedereen namens het bestuur alle goeds te wensen voor het nieuwe jaar. En tot ziens.

A. Verreck voorzitter

A F S C H E I D

Ja aan alles komt een einde. Dus ook aan mijn werk voor het O.C.G.L.

Vanaf 1985 heb ik gezorgd voor het verschijnen van ons Bulletin (een maal per kwartaal) en voor het uitkomen van ons Jaarboek (een maal per jaar).

Dat waren in totaal 37 Bulletins en 8 Jaarboeken.

Niet erg veel, maar ik ben in die tijd 9 jaren ouder geworden en dat is wel veel want ik was al geen jonge man meer toen ik begon en het zou leuk zijn als er iemand mijn werk overnam die nog niet met pensioen is dan kan die bij zijn afscheid grotere aantallen bekend maken.

Blijf ben ik dat dit werk op een afgerond jaar afgemaakt kan worden en niet moet stoppen als het mes in het varken steekt.

Graag en met veel plezier heb ik dit werk die paar jaren kunnen doen en ik hoop dat mijn opvolger er even veel plezier van zal hebben.

1 januari 1994 stop ik er dus mee en wens mijn opvolger heel veel succes.

Chr. Verbunt.

Men vertelt: "IN OZZE TIED"

Aan de verhalen in ons vorig bulletin over geboorte van de nieuwe burger ging natuurlijk het huwelijk, totdat de dood volgde, vooraf.

Het burgerlijk huwelijk, stelde niet veel voor in onze katholieke streek. Het was een plicht volgens de letter der wet, dat men vóór het kerkelijk huwelijk aan het burgerlijke voldeed.

Voor het huwelijk was het plicht dit 3 weken vooraf via de gemeentelijke publicatie bekend te maken. Een en ander, om de medeburgers de gelegenheid te geven eventuele bezwaren in te kunnen dienen. In bijna elk dorp waren wel een of meerdere personen die de huwelijksdatum van de hun bekenden noteerden. Dit om na te gaan of er een gezinsuitbreiding binnen de 9 maanden na de huwelijksdatum plaats vond.

(De ouw meun wit och alles)

Bij het burgerlijk huwelijk begaven de aanstaande echtgenoten zich met hun getuigen en de ouders naar het gemeentehuis om door de ambtenaar van de burgerlijke stand in de wettelijke staat van het huwelijk verbonden te worden. Dit bleef een uiterst sobere en eenvoudige plichtpleging. Soms ging men nadien in een nabij gelegen café een glaasje gebruiken.

De z.g. gelegenheids drinkers wisten wel aan de hand der gemeentelijke aankondiging, wie er trouwde zodat men (bij toeval aanwezig) wel even wilde feliciteren. Na dit enige uiterlijke blijk geven aan het wettelijk huwelijk, trokken de jong gehuwden naar hun respectievelijke ouderlijke woning en sliepen in hun eigen bed.

Een verkering van twee geliefden uit verschillende dorpen, verliep veelal niet zonder slag of stoot. Kwam een vreemdeling uit een nabuurdorp om een meisje als geliefde voor zich opeischen, dan was het niet vreemd dat de dorpsjongeren een hartig woordje

met hem spraken. Soms waren de nodige consumptie's voldoende om te worden toegelaten, maar had een dorpeling eveneens een oogje op deze dame, dan kon het wel gebeuren dat er de nodige klappen vielen. Al was dit alleen maar om de indringer te laten merken dat hij niet gewenst was.

Indien een weduwnaar in het huwelijk trad met een jonge dame waaraan duidelijk zichtbaar was dat men reeds van de liefde genoten had, dan ging dit soms met het nodige rumoer gepaard. De jeugdigen gaven duidelijk met ketelmuziek en lawaai te kennen dat er iets aan de hand was. Was daarbij de bruidegom nu niet bepaald een geliefde buurtgenoot, kon het een en ander wel goed uit de hand lopen zodat de veldwachter vermanend tussenbeide moest komen. Het huwelijk was (is) een belangrijke stap in het leven van jonge mensen. Dit soms in tegenstelling van heden ten dage. Men belooft trouw tot de dood was (is) een vast gegeven.

De hopelijk lange levensweg had praktisch voor ieder een gelijk patroon. Schooltijd met communie, waarna het werk begon voor de dagelijkse boterham. Tussentijds het eigen huwelijk met kroost en de dagelijkse zorgen. Slechts onderbroken door de ontspanning op de dorps(parochie)kermis of het verenigings weidefeest.

In het leven van ieder mens is de dood een ingrijpend gebeuren, en dit is altijd zo geweest. Gebruiken in verband met de dood zijn echter met de tijd meegegaan. Het verleden van deze materie komt nauwelijks meer ter sprake omdat het bepaald geen opwekkend iets is.

Is het overlijden en de teraardebestelling op de dag van vandaag een overwegend commercieel gebeuren, goed 50 jaar geleden stond de halve buurt op stelten. Rouw dragen is verleden tijd. Wie kent ze nog, de dames in het zwart en de heren met een rouwband om de jasmouw??? En dit gedurende een jaar en zes weken of zes weken al naar gelang de famiëliërangorde. Het was heilige plicht te zorgen dat de zieke tijdig werd voorzien van de laatste sacramenten. De priester kwam, voorafgegaan door een misdienaar die een lamp droeg, bij weer en ontij naar de woning van de zieke. Alles was klaar gezet, zoals de catechismus dat voorschreef, om het H.Oliesel te kunnen toedienen.

Was de dood ingetreden dan werd het lijk afgelegd. De nagels werden geknipt en een manspersoon werd glad geschoren want, volgens het volksgeloof bleef dit na de dood nog doorgroeien.

Soms werd het lijk afgelegd op stroo-(schoof) en met een laken toegedekt, men zei dan: "hea lik op de schoaf".

Iedere avond werd, meestal in de kamer waar de overledene lag opgebaard, het nodige gebeden door de familie en de naaste bureu. Soms was er ook wel een nachtwake welke meestal gepaard ging met de jeneverfles onder handbereik.

De plaatselijke timmerman had intussen de maat genomen om de lijkst te maken.

Nadat een der familieleden naast de dokter en de gemeente de nodige formaliteiten had vervuld, werd bij de plaatselijke geestelijken de dag en tijd der begrafenis afgesproken

Na dit alles werden door de naaste bureu de kerkklokken geluid, (de doodsklok luiden).

Vanuit de kerk bracht men een groot processiekruis waaraan een zwart lint was bevestigd.

Dit kruis werd overdag naast de voordeur gezet. Op de dag der begrafenis werd dit bij het afhaken

van het lijk, door de misdienaars voorop gedragen in de stoet naar de kerk.

Vóór + 1900

gebruikte men in plaats van het kruis een z.g. "doeëdebred", een zwarte houten plank beschilderd met een doodshoofd en gekruiste beenderen. Meestal

voorzien van een tekst, b.v: Heden voor mij, morgen voor jou.

In de tijd voordat er een vaste doodgraver was, werd het werk van klokken-luiden, lijkdragen en begraven door de buurtgenoten ter hand genomen.

Na de begrafenis en de Mis waren deze dan ook uitgenodigd op de koffie in het sterfhuys of in een nabij gelegen café.

Het graf zelve werd nadien op een gepaste en herkenbare wijze aangelegd en verzorgd, soms met vermelding van waar geboren en/of het beroep.

Op het kerkhof zagen we voorheen enkel houten, gietijzeren of stenen grafkruisen, al naar gelang de beurs het toeliet. Tegenwoordig mag men diverse stijlen bewonderen en kan men niet meer spreken over het grafkruis.

Van geboorte tot dood is een reis door het leven die miljarden mensen voor ons reeds hebben beeindigd. Velen van hen hadden ons op het gebied van cultuur, leefgewoonten of streek-wetenswaardigheden het nodige kunnen vertellen. Want het zijn de alledaagse dingen die onze streek zo boeiend maken.

Heemkundig bekeken is het echter van groot belang voor hen die na ons komen vast te leggen het dorp en dorpsleven in geschrift of op de gevoelige plaat. Nu aan het einde van het jaar der ouderen rest ons slechts naast de vertellingen het grafmonument.

ha.er.

Inbinden BULIETINS

Het is de derde keer dat we weer zo'n 200 bladz. Bulletin bij elkaar hebben en diégene welke onze Bulletins bij elkaar houden weten wat dit wil zeggen. We gaan ze weer bundelen die laatste drie jaren. Het is ons de andere keren goed bevallen en dus doen we het weer.

Nieuwe leden van het O.C.G.L. weten het waarschijnlijk nog niet maar wij hebben reeds twee maal de verschenen Bulletins laten inbinden. Dit deden wij omdat het bewaren van losse exemplaren op de duur wat rommelig gaat worden en ingebonden kan het boekje tussen of bij andere boeken gezet worden hetgeen ruimte bespaart en het ziet er ook beter uit. Dit hebben we gedaan om de drie jaar dan hadden we een boekje van ca. 200 bladzijden en daarna begonnen we weer opnieuw te nummeren. Dus zij die de Bulletins bewaard hebben kunnen deze met hun naam en adres er bij inleveren op Kempkensweg 2.

Wel moet er f.3,50 bij betaald worden want er moeten onkosten gemaakt worden.

Dit moet gebeuren vóór 15 januari 1994 en dan zal het ca. 3 weken duren voordat ze het boekje thuis bezorgd krijgen.

Dus vóór 15 jan.1994, daarna gaat het beslist niet meer.

Chr.Verbunt.

DE GOUDSMIT.

Tast naar den grond, Daar 't uit ontstond.

Een goud sieradjen, of wat meer,
Is veel te weinig voor de wyzen,
Die naar het schoon Joruz'len reizen,
Hun oog op kost'lykheid gaat veer;
Getorst te zyn van goudo stranten
Is waardig 't aarsoe goud te laten.

DE DIAMANTSLYPER.

't Zyn dropjes uit een bron, Die eindigt noch begon.

De mens wil gaaren sierlyk zyn
Door diamantsteen of robyn,
Op dat zyn rykdom zy gepreezen:
't Was beter dat hy 't reu.it begon,
Om eens te blinken als de zon,
Dat zal een and're schoonheid weezen.

DE PAARLGATER.

ó Gaauwe koopman, zoek en bied
Naar 't paarelkje, dat Jezus hiet.

Ben schat van onwaardeerlyk goet
Ligt onder 't slecht godvruchtig leven,
Gelyk de schoone paarel doet,
Die met een oester is omgeeven:
Als 't buitenste afvalt door de dood,
Dan word hy in Gods licht ontbloot.

DE BORDUURDER.

Doorstik uw hert met konst der deugd
Dat gy voor edel gelden meugt.

Al is 't ook dat men 't vorst'lyk heet,
Met goud en zilver overtoogen,
Noch is 't te slecht voor 't brailofts kleet,
Dat gelden moet voor de eeuwige oogen:
't Sieraad, dat God en de eng'len haagt,
Is 't geen de mens van binnen draagt.

(Ik was 'n kind en
wist niet beter,
dan dat het nooit
voorbij zou gaan)

Wim Sonneveld

De blómme róngsum mich erum
zint oêtgeblujd..

Al is verwelkt, wat mich
d'r ganse zoeëmer hat gevruijd.
D'r herfssjtórm bloos de bóngte blaar
va sjtruuk en beum;
d'r sjni-j zit in de lóch, verkluêrd
en vaal is 't letste greun.

't Winktert en zoe sjtil-eweg geet 't
óp Krismes aa..

Mar ach, wie lang bin ich al oêtgekieêke
óp alle Krisreklaam.!

Mieljoeëne lichter zien ich sjiêne,
wie d'r daag zoeë kloar,
de sjaper in de sjpieëlgoodwinkels
zint wer vol en sjwoar.

En alles, wat muziek makt, (of sjpektakel
sjteet paraat;

de keupere verdringe zich..
va vreug bis laat.

Al weêkelank zien ich de lûj mit
wuste pakker sjlépe..

Went 't mar vöël is..en mar duur genóg!

Wat zal dat alles geld en
nerve koste,

mar ja, 't weêdt Krismes en
da mó't dat toch?

Mar 't Kriskink weêdt in al deë tórvel
gans vergeëte;

't Kriskink is in dizze tied noe eemoal
nit mieë "in".

En sjteet nog hi-j en doa inne Krissjtal
bi-j d'r Krisboom

dan zuus te 'm koom mieë durch d'r
berg gesjenke hin!

Dan mó't ich sjtil, mit heemwieë aan mieng
kingerjoare dinke,

wie ich mich ummer óp 't Krisfes
ha gevruijd.

Ich zien mich in de Hillige Krisnach same mit
mieng ouwesj

d'r lange kirkweëg goa durch
dépe witte sjni-j.

Ôs dôrpke sjpieëlet müskekessjtil
't Krissjpel mit

D'r zilverglienstere sjni-j kraket
 bi-j giddere sjrit....
 Ging auto's óp de sjtroate en
 mar hi-j en doa e lich
 hinger de mini-vinsterrütjes..
 e sjilderi-j óp zich.
 D'r purpere zammet-hieëmel,
 't zilver van d'r mond,
 't glienstere van mieljoeëne sjteëre...
 wie feslich woar die sjtónnd.!
 En in de kirk, d'r órgel
 deë jubelet ónvermujd;
 't "Stille Nacht" woeëd i-gezat,
 en alles zinget mit!
 D'r groeëte Krissjtal loot ós zieë
 wie vuër 2000 joar
 't Kindje in de Krismes-nach
 vur ós geboare woar.
 De herdere en de sjöapkes en
 't Hoeëg-Hillig Paar..
 't kribke en de engelkes,
 en d'r bieëste-sjtal zoewaar!
 Nit ee flot Meske..mar dri-j Messe hingeree..
 zoe woar dat doe;
 die woeëte nog nit aafgeraffeld,
 zoeë wie noe.
 V'r kankte gidder Krisleed en
 v'r zónge mit..
 en went ins inne valsj zóng, och
 dat sjtuëret nit.!

Da góng me wer óp heem aa, noa
 't kribke en d'r boom..
 noa e paar kling gesjenkskes,
 doe zoogs ze koom:
 de hõõsjkes, die de mam gesjtrikt..
 zoewie de wölle sjaal;
 e leësbook..wens te vöël geluk hots..
 Me vruijet zich vur al.

Get zelfgebakke sjpikkelaas,
 ing appelsiën, get nuët..
 e hat van borsplaat, seekkerzeut
 en mit kakau gekluërd..
 D'r kaffedusj woar ekstra good..
 mit dennegreun geseerd..

En went v'r doe óch erm aa geld..
 v'r woare riëk aa "SFEER"

Romeinsche Villa

bij Overstenhof, Schaesberg.

192

b) Gladwandigen beschilderd.

1. Fr. van geelbruin geverfd bord, naar binnen gebogen rand, wit baksel. Niederbieber type 53.
2. Fr. van grijs bord, naar binnen gebogen rand, door brand aangetast.
3. Wand- en bodemfragm. van ondiep, zachtrood bord, randhoogte 3 c.M.
4. Randfragm. v. roodgeel bord; doorsnee 30 c.M.
5. Randfragm. v. witgrijs bord.
6. Bodemfragm. van grooten platten schotel v. 30 c.M. doorsnee; roodgeel geverfd wit baksel.
7. Fr. v. beker, wit baksel, van binnen en buiten zwart geverfd, met kleikruimelbestrooiing; 2e eeuw.
8. Fr. v. eenzelfde soort beker met kruimelbestrooiing; van buiten bruinzwart geverfd.
9. Wandfragm. v. kom met raadjesversiering, rood geverfd.
10. Grijs wandfragm. van binnen zwart.

c) Kruiken en amphoren.

1. Fr. v. bodem van witte kruik (pijpaarde), bruingeel geverfd.
2. Bodemfragm. 4½ c.M. doorsnee, dikwandig, van heel zachte pijpaarde.
3. Halsfragm. met één oor; rand niet scherp afgesneden, pijpaarde.
4. Wit halsfragm.; dadelijk onder den rand 2 ooren, waarop 3 ribbels.

d) Grofwandig.

1. Veel wandfragm. van grof. grijs aardewerk.
2. Bodemfragm. v. grijze urn; doorsnee v. bodem 7 c.M.
3. Bodemfragmenten van zachtroode urn; 8 en 6½ c.M. in doorsnee.
4. Fr. v. grijzen kookpot met hoogopgaanden, verticalen rand; 2e eeuw en later.
5. Grijs fragm. v. horizontalen rand, waarop 3 draaigroeven, vermoedelijk einde 1e eeuw.
6. Fr. v. grijzen schotel, naar binnen gebogen rand, zacht

baksel; 2e helft 2e eeuw.

7 Fr. v. grijs deksel; 22 c.M. doorsnee; ribbel op rand, waarschijnlijk 2e eeuw. Niederbieber type 120a en afb. 60 (1).

8. Fr. v. grijsgele deksels, doorsnee 16 c.M.; lip even opgebogen, geen ribbel op rand.

Wrijfschalen van vroegen vorm met horizontalen rand (1e en 2e eeuw) en van laten vorm met verticalen rand (2e eeuw en later).

9. Fr. v. roode wrijfschaal met horizontalen rand.

10. Randfragm. v. witte wrijfschaal met horizontalen rand.

11. Idem met vertic. rand, waarop uitloop; doorsnee 25 c.M.

12. Idem witgrijs met vertic. rand van 5 c.M., waarop uitloop; 35 c.M. doorsnee.

13. Idem witgrijs met vertic. breeden rand v. $6\frac{1}{2}$ c.M.; geheele doorsnee 50 c.M. Rand is versierd met inkervingen; naast uitloop verticale inkervingen.

14. Wandfragm. van grooten, witten voorraadspot, waar omheen o.a. een band met 4 ribbels, 1 en 4 met inkervingen. Imitatie van houten met ijzeren banden beslagen kuip; een dergelijk veel grooter fragment (collectie Dr. W. Goossens) gevonden te Heerlen, Tempsplantsoen binnen het castellum.

15. Wandfragm. v. voorraadspot met band van 3 ribbels, van binnen wit; buiten roode brandsporen.

16 Veel zachtroode fragm. v. een grooten dikwandigen voorraadspot, halfbolvormigen bodem met punt; doorsnee ongeveer $\frac{1}{2}$ M.

17. Onbeschilderde, rosekleurige, dunne (3 m.M.) wandfragmenten van urn met smal omgebogen rand, waaronder een draaigroef van 7 m.M. Over den buik een drietal draaigroeven; zeer goed werk, begin 2e eeuw en vroeger.

18. Dezelfde urnfragm. als de vorige, maar beschilderd met minstens 2 banden van ringen van $2\frac{1}{2}$ c.M. doorsnee.

e) Terra nigra.

1. Wal. fragm. v. zwart aardewerk.

2. Een 12 c.M. hoogte, bijna gave, zwarte beker; om het $4\frac{1}{2}$ c.M. lange en breede halsje veel draaigroeven, op de breuk grijs-

achtig; slecht werk, zat zeer diep in kelder I. Einde 2e eeuw en later.

3. Fr. van kleine en groote deukbekers, met raadjesversiering; een met een standvlak van $3\frac{1}{2}$ c.M. doorsnee; op de breuk grijs-roodachtig, van buiten glanzend als zwart metaal. Einde 2e eeuw.

II. METAALWERK.

1. Veel groote en kleine, vierkante en ronde ijzeren spijkers van 7—12 c.M. lang.

2. Enkele T-vormige spijkers tot 15 c.M., ter bevestiging van wandplaten of van haaktegels (*tegulae hamatae*), waarmede vóór de uitvinding der vierkante verwarmingskastjes warmtebuizen gevormd werden.

3. Een stuk van ijzeren ketting.

4. Fr. van groot ijzeren mes, aan het heft 6 c.M. breed.

5. Fr. van ijzeren lepel?, steel 11 c.M.

6. Een zware ijzeren beitel om hout te kloven, $1\frac{3}{4}$ K.G. zwaar. De punt schuin afgebroken; lengte is nog 14, dikte boven 4 en beneden 2, breedte boven 5 en beneden $4\frac{1}{2}$ c.M. Op de twee breede zijden zijn vischgraatvormige inkervingen; met de hoeken, gevormd door de graten, naar boven. Dit voor de gemakkelijker kloving van nat hout. De kloofbeitel vertoont boven geen kraag; met den houten hamer werd derhalve het hout gespleten.

7. Bronsfragm. van pannen.

8. Bronzen spijkertje, lang $2\frac{1}{2}$ c.M. met vrij grooten, ronden kop.

9. Fr. v. bronzen spiraalfibula, de naald ontbreekt; op den beugel, versierd met 2 ronde verdikkingen, is een langbeenig driehoekje, vermoedelijk voor email-inlegging.

III. GLAS.

1. Wandfragm. v. vierkante groote, groene flesch.

2. Stukken van groen vensterglas, onregelmatig dik (4—7 m.M.). De breukvlakken zijn niet zoo scherp snijdend als van het tegenwoordige glas. Volgens prof. Dr. F. Hettner werd slechts vensterglas gebruikt aan verwarmbare vertrekken. Bij

de doorwoeling van Rom. nederzettingen werd in de vroegste middeleeuwen vooral gezocht naar bouwstenen en glas.

IV. BOUWFRAGMENTEN.

1. Zeer vele fragm. van roode en enkele van witte, platte boordpannen; een roode kon ongeveer hersteld worden.

2. Een paar gave, roode halfronde pannen en fragm. van dit soort, roode en witte. Enkele panfragm. waren van boven en beneden blauwgrijs van den rook van den oven; een stuk van een roode halfronde pan was boven en beneden met een witgrijze glazuur bedekt.

Gelijk bekend is, waren de daken der Rom. huizen weinig schuinliggend. De vierkante, platte pannen (*tegulae*), boven breeder dan beneden, met opstaande zijkanten waren groot en zwaar, soms 30×40 c.M. en meer; zij hadden geen kram. De tegen elkaar aanliggende staande boorden werden gedekt door halfronde pannen (*imbrices*), die boven smaller dan beneden waren en over elkaar heenschoven. Geen enkele der gevonden pannen droeg een fabrieksmerk; eveneens werd geen legioensstempel erop aangetroffen. Pannen van deze laatste soort komen trouwens in Z.-Limburg niet voor. De witte pannen — eigenlijk „ongare” pannen, dus misbaksels — kunnen gediend hebben tot versiering.

3. Fr. v. een zachtroode dakpan; 5 c.M. van den bovenkant is een gat uitgebikt, waarin een gedeelte van een dikken spijker met kop schuin vastgeroest zit. Zoo'n stuk werd ook gevonden in villa Herkenbergh (vgl. *Publications etc.* 1871 p. 410 en *De Maasgouw* 1922 p. 46). Het fragm. is van een onderste dakpan, die door een spijker op den houten muurbalk bevestigd werd; de in de rij opvolgende pannen, die elkaar schubvormig bedekten en tegen het opstaande boord der lager liggende pan met een hoek rustten, verkregen hierdoor een nog grooteren houvast.

4. Fr. v. witten vloertegel, aan een zijde evenwijdig loopende inkervingen voor 't beter vasthouden der specie.

5. Fr. v. tegel, rood geverfd op alle zijden.

6. Roode fragm. van vierkante warmtegeleidingshuizen.

7. Fr. van roode, vierkante baksteen voor pijlers van 't hypocaustum; $3\frac{1}{2}$ c.M. dik.

8. Een roode, ronde baksteen voor idem; dik $3\frac{1}{2}$ en doorsnee 21 c.M.

9. Een stuk kolenzandsteen met 5 evenwijdige, halfronde groefjes; een ander stuk met plantenafdruk.

V. VARIA.

1. Fr. v. Niedermendiger molensteen (8 c.M. dik) van een ligger.

2. Brokjes magerkool uit het Wormdal bij Kerkrade.

Steenkolen werden o.a. ook gevonden in de villa Vlengendaal bij Bocholtz (Die Römische Villa bei Vlengendaal von Prof. Dr. W. Goossens, thans archivaris-bibliothecaris der gemeente Maas-tricht), in de villa bij Stolberg (Zeitschrift d. Aachener Geschichtsvereins 1882) en te Luik op de Place St. Lambert; d.i. overal in de nabijheid van plaatsen (Wormdal, Stolberg, Chèvremont), waar reeds lang uitgedolven kolenlagen naar de oppervlakte toeliepen.

In Rom. tijden en zeer waarschijnlijk ook daar vóór, kenden de omliggende bewoners dier plekken derhalve de steenkool en het gebruik ervan en zullen haar vermoedelijk tot zekere diepte hebben weten uit te halen, want het mijnbedrijf was reeds den oud-Galliërs niet vreemd. Deze legden ronde schachten aan, die voldoende steun verkregen tegen den sterken druk der zijwanden, doordat er in de schachten hoepelvormig gebogen, jonge, buigzame eikestammetjes loodrecht op elkaar geplaatst werden. Dergelijke miniatuur-schachten uit vóór-Romeinschen tijd, zoo deelt Dr. Fr. Cramer in „Römisch-Germanische Studien" p. 108 mede, werden bij Eschweiler in de lachtiger jaren der vorige eeuw ontdekt bij 't uitdiepen van een nieuwe schacht ter ontginning van looderts. Op zekere diepte stiet men plotseling op een zeer zorgvuldig aangelegde, oude mijngang, die op eenige plaatsen verbinding had met de oppervlakte door kleine, ringvormig met boomstammetjes bekleede schachten.

EEN NIEUWENHAAGSE LANDBOUW FAMILIE.

Römkens Simon (*2 dec.1685. +30 mei 1739).

Simon van beroep landbouwer, huwt in Heerlen op 25 okt.1716 Maria RÖMKENS de dochter van RÖMKENS Johannes en Maria MELCOP. Ze leven met hun 5 kinderen van wat het land hun opbrengt. De jongste zoon treedt in de voetsporen van zijn vader in het gelijke beroep. Römkens Jan Henricus (*28 apr. 1728. +20 aug. 1797) Met Hendrik als roepnaam, gaat hij het 1e huwelijk 7 okt. 1764 aan met Maria Gertrudis SCHULL (*11 sept. 1737. +27 dec. 1777) en boert op de gronden van het gebied der oude Vaechshof of Voogdhof te Nieuwenhagen. Uit dit huwelijk worden vier kinderen geboren, waarvan de oudste zoon de taak van vader Hendrik overneemt.

Römkens Jan Simon(*4 dec.1765. +17 apr.1846)

Met Simon als roepnaam werd hij reeds op 16 jarige leeftijd samen met anderen beleend met gedeelten van het Vaechshof gebied. Dit deed men veelal uit financieel oogpunt, gezien bij het overlijden een nieuwe verheffing veel geld kostte. Dit hoopte men te sparen door tijdens het leven reeds iemand in te zetten bij de verheffing.

Deze handelwijze van vader Hendrik Römkens bleek achteraf een goede zet. Want zoon Simon wist van uitbreiden. Bij de dood van Jan Simon Römkens, bleek hij eigenaar te zijn van nogal wat percelen van de vroegere Vaechshof, evenals gedeelten in het Hoefveld of de z.g. "Vijfbunder". Dit alles wees er op dat men hem kon rekenen bij een "dikke boer". Naast de vermeende bezittingen gold dit eveneens voor zijn lichaams-figuur, want die loog er ook niet om.

Als bekende groot agrariër werd hij tevens geroepen tot de gemeentelijke schatthouder, landmeter en vervolgens tot Burgemeester/Maire van Nieuwenhagen van 1800 tot 1810. In Onderst-Nieuwenhagen "a genne put" aan de huidige Hereweg hield hij kantoor in zijn boerderij.

Door zijn omvang en functie verwierf hij de bijnaam als "d'r dikke Meier". Zijn gezin uit het eerste huwelijk (2 dec.1787) met de Nieuwenhaagse Maria Barbara DAUTSENBERG (*17 juli 1763. +31 mei 1806) werd gezegend met negen kinderen. Ongeacht dat hij de maatschappelijke ladder wist te beklimmen ging zijn leven niet bepaald over rozen. Zijn vrouw Barbara komt drie maanden na de bevalling van de jongste

spruit te overlijden. Twee kinderen waren haar reeds voorgegaan. De vader bleef dus achter met zeven kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar. Zelf wordt hij ernstig ziek en maakt een uiterst moeilijke tijd door als burgemeester.

De gezins problemen lost hij op door een 2e huwelijk met de tien jaar oudere weduwe Johanna Maria GIFFIN. Volgens menselijk begrip heeft hij veel ongenoegen moeten verwerken, zeker omdat het met zijn kinderen niet alles naar wens verliep.

Zijn zonen had hij eigenlijk voorzien in de landbouw sector, maar zijn zevende spruit, Jan (Jozef) verkoos als nevenfunctie een eigen school en gaf onderwijs. Tegenwoordig zou men spreken van het "zwarte schaap". Jan wenste een veelzijdig bestaan. Naast landbouwer was hij herbergier, hield hij café dansant en noemde zich tevens koopman. Toen in 1839 de gemeenteraad van Nieuwenhagen besloot tot de bouw en inrichting van een schoollokaal dacht hij als onderwijzer in aanmerking te komen. Dit volgens vermeende praktijk-ervaring in zijn partikuliere school sinds 1835. Maar de toenmalige burgemeester Keybets was niet onder de indruk van zijn bekwaamheden en benoemde een buitenstaander n.l. Dhr. v. Genegen uit Kessenig. Als zoon van de oud-burgemeester zal deze afwijzing met de aantekening: "omdat hij geen kunden" bezat, niet bepaald zijn welgevallen. Daarbij het uiterst zuinig gebruik van zeep ten behoeve der hygiëne zal waarschijnlijk ook van invloed zijn geweest.

Römkens Johannes Hermanus (*4 sept. 1798 / +12 nov. 1838).

Herman had zijn zinnen gezet in de militaire dienst, maar werd wegens "gebrek aan maat" in 1824 afgekeurd. Hij wordt boer en treed in de huwelijks staat op 28 apr. 1825 met de Nieuwenhaagse Maria Catharina KESSELS (*5 jan. 1799 / +11 juni 1840) Beiden worden verblijd met 3 kinderen.

Misschien geïnspireerd uit het vroegere burgemeesterschap van zijn vader gaat hij in 1836 kandideren voor de gemeenteraad. Maar.... haalt niet de vereiste kiesdeler. Zelfs na 4 herverkiezingen mag het maar niet lukken. Toch.... wordt hij op 26 jan. 1837 benoemd. De vraag hoe, zal wel achter de schermen bekend zijn. Dat een en ander NIET en later wel kan duid ergens op. Men mag hieruit afleiden dat er bij het gemeentebe-stuur personen waren die het toetreden tot de raad

liever niet zagen en dit trachtte te beletten. Als motief mag men aannemen dat men de confrontatie met de familie Römken uit de weg wilde gaan. Dit omdat de gemeente in hevige strijd gewikkeld was met het kerkbestuur, waarvan de oud-burgemeester en vader van de kandidaat vanaf 1835 lid was.

Lang heeft zijn raadsperiode niet geduurd, want hij overleed op 22 nov. 1838 en zijn vrouw anderhalf jaar later. De twee nog minderjarige kinderen worden bij Oma van moeders zijde (KESSELS) ondergebracht.

Römken Johan Peter (*13 juli 1834 / +26 febr.1908) Peter, in de volksmond "t Kessels Pietje" omdat hij in de fam. Kessels was grootgebracht, huwde op 5 mrt.1859 als landbouwer het "Marjenneke" Maria Anna JONGEN (*13 jan 1838 / + 24 sept.1912) uit Eygelshoven. Peter Römken of "t Kessels Pietje", maar later ook bekend als "d'r dikke Römken" oefende zijn beroep uit tot aan zijn dood in de ouderlijke woning, het huidige pand Dorpstraat/Nieuwstraat. De jongens uit het uit 9 kinderen bestaande gezin werd aanbevolen in navolging van oud oom Jozef, het onderwijsvak te kiezen en werd de gelegenheid geboden te studeren. Maar hoe het ook zij, en de ouders hun best deden, ze kozen, soms aan het einde van hun leergang een andere richting. Aan de wens der ouders voldeed slechts een, n.l. de 7de spruit, zoon Peter. Römken Pieter Joseph Hubertus (*15 febr.1873 / +18 sept.1947).

Römken Peter was als onderwijzer van 1903 tot 1935 te Schaesberg werkzaam. Als openbare school kwam de nieuwe jongensschool gereed welke rond 1920 werd omgezet in R.K. St.Jozef bijzondere school voor jongens. Deze was gelegen op de plaats der huidige sporthal "Baneberg".

Meester Römken bleef praktisch zijn gehele ambtsperiode aan de derde klas verbonden. Tijdens deze Schaesbergse loopbaan, al in 1903 leerde hij het nichtje en huishoudster van pastoor Dämkes kennen. Het huwelijk met Anna Sophia Josephina DÄMKES (*21 febr.1876 / + 6 febr.1954) vond te Willich (D) plaats op 5 sept. 1903 waarna het jonge paar hun intrek nam in de ouderlijke woning aan de Dorpstraat te Nieuwenhagen. Samen met broer Frans kochten ze enkele percelen van de Fam.Erens aan de voormalige Laurastraat, nu Dr.Calsstraat te Schaesberg. Hier verreezen in korte tijd de woning met winkel en magazijn, woonhuis en erkervormige praktijk van Dr.Cals

als eerste arts der gemeente.

Ondanks de zeven geboorten welke in het gezin Römken-Dämkes plaats vonden was er slechts een meisje dat in leven bleef om een huwelijk aan te gaan.

Als troost voor hun lief en leed zochten ze heil in de kerk van de H.H.Petrus en Paulus waar ze praktisch elke dag de H.Mis bezochten. De verbodenheid Dämkes en later Römken met de Schaesbergse parochie kende zijn oorsprong reeds vanaf de installatie van pastoor Dämkes Frans 1886.

Bij de uitbreiding van de kerk in 1914-1916 wist pastoor Schatten enkele gelovigen en draagkrachtige familie's te bewegen tot kerkelijke steun. Bij de fam. Römken-Dämkes bestond dit uit een nu nog zichtbaar gebrandschilderd raam met inschrift fam.Römken-Dämkes.

Römken Maria Francisca Thekla (*26 aug.1920).

Thekla als de nog enige dochter van d'r meester Römken trad in het huwelijk op 6 febr.1942 met Piet

WIERTS uit Kerkrade (*20 mrt.1916 / +18 dec. 1949).

Dit huwelijk werd echter na goed zeven jaren verstoord door het overlijden van Piet Wierds waarbij de echtgenote met vier kinderen achter bleef.

Een tweede huwelijk volgde op 5 apr.1956 met weduwnaar Frits Wals (1 kind) (*3 nov.1919 / +22 jan.1983).

Dit huwelijk werd eveneens gezegend met 4 kinderen.

En...voor velen misschien reeds duidelijk, uit het eerste huwelijk werd de oudste zoon ofwel de eerstgeborene (*2 dec.1942) gedoopt onder de naam Franciscus Jozef Maria.

Wierds Franciscus Jozef Maria (*2 dec.1942).

Wierds Frans wordt na zijn opleiding te Rolduc en Roermond als kapelaan verbonden aan de veel betekende kerk van Opa en Oma Römken-Dämkes te Schaesberg.

Hij klimt later in de kerkelijke hiërarchie op tot pastoor te Maastricht, Hoensbroek, pastoor deken te Heerlen en wordt op 10 juli 1993 benoemd om bisschop Gijzen van Roermond op te volgen. Hij wordt op 25 september 1993 in de Christoffel kathedraal in Roermond als bisschop gewijd.

ha.er.

Geraadpleegd:

Römken en Dämkes boerenfamilies.